

**GRAĐANSKOPРАВNA ODGOVORNOST PROIZVOĐAČA ZA ŠTETU IZAZVANU
NEDOSTATKOM NA PROIZVODU
U PRAVU BOSNE I HERCEGOVINE I EUROPSKE UNIJE**

Približavanje Europskoj uniji i europskom identitetu, te potpuno i jednakopravno uključivanje Bosne i Hercegovine u suvremeni europski integracijski proces i pravnu europeizaciju strateški je prioritet Bosne i Hercegovine. Uspješnost priprema za približavanje, te pridruživanje i punopravno članstvo, zahtijeva i «preoblikovanje» unutarnjeg zakonodavstva, odnosno usklađivanje bosanskohercegovačkog pravnog sustava s pravnim sustavom Europske unije u mnogim područjima. Jedno od prioriternih područja u procesu usklađivanja bosanskohercegovačkog zakonodavstva s pravom Europske unije nesumnjivo je pravo zaštite potrošača. Građanskopravna odgovornost proizvođača za štetu izazvanu nedostatkom na njegovom proizvodu vrlo je osjetljivo područje zaštite potrošača koje ima svoju građanskopravnu prepoznatljivost i pravnu samostalnost. Autor otvara i pokreće čitav niz složenih i osjetljivih pitanja i aktualnih problema vezanih uz pravni okvir odgovornosti predviđen (uspostavljen) Direktivom Europske unije o odgovornosti za proizvode, te Zakonom o obveznim odnosima i Zakonom o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini, ali ne razmatra svako pitanje iscrpno niti daje cjelovite i zaokružene odgovore na brojna pitanja. Raščlambom i interpretiranjem određenih pitanja i problema (problem obrane tzv. razvojnim rizikom, problem dokaza uzročne veze između štete i proizvoda s nedostatkom, problemi vezani uz kvantitativno i vremensko ograničenje odgovornosti proizvođača i dr.), s naglaskom na njihovo aktualno stanje i izgleda za budućnost, autor pokušava dati potpuniju, pravilniju i cjelovitiju sliku građanskopravne odgovornosti proizvođača za štetu izazvanu nedostatkom na njegovom proizvodu. Ne smije se zanemariti iznimno značajan problem kojeg autor posebno ističe, a to je pitanje usklađenosti Zakona o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini s drugim zakonima, odnosno pitanje odnosa posebnog zakonodavstva o zaštiti potrošača i općeg zakonodavstva o ugovornim i izvanugovornim obvezama.

Ključne riječi: zaštita potrošača, odgovornost proizvođača, proizvod s nedostatkom,

Direktiva EU 374/85, pravo Bosne i Hercegovine

I. UVODNA RAZMATRANJA I NAPOMENE

I. **Usklađivanje prava Bosne i Hercegovine s pravom Europske Unije** - Približavanje Europskoj uniji (u daljnjem tekstu: EU), te potpuno i jednakopravno uključivanje Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: BiH) u europske integracijske strukture, strateški je prioritet BiH.¹ Prihvatiti i postati djelom tzv. europskog (normativnog, institucionalnog i kulturološkog) identiteta² značilo bi prihvatiti slobodu, demokraciju, poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, poštivanje različitosti kultura, te vladavinu prava. Europeizacija u pravnom, gospodarskom i političkom smislu donijet će BiH političke, sigurnosne, gospodarske i pravne koristi. Međutim, da bi se došlo do navedenih koristi potrebno je uložiti izniman napor na području političkih, gospodarskih i pravnih prilagodbi nužnih u procesu integriranja.

Iako je sukladno čl. 49. Ugovora o Europskoj uniji³ (*Treaty on European Union, Maastricht Treaty*, potpisan je 7. veljače 1992., a stupio je na snagu 1. studenog 1993. godine) jedini formalni uvjet za članstvo u EU da se radi o europskoj državi koja počiva na načelima slobode, demokracije, poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, te vladavini prava, na sastancima Europskoga vijeća u Kopenhagenu lipnja 1993. (tzv. Kopenhagenski uvjeti) i Madridu prosinca 1995 postavljeni su dodatni (politički, ekonomski, pravni i administrativni) uvjeti koje kandidati moraju ispuniti prije primanja u punopravno članstvo.⁴ Pravni je uvjet prihvaćanje (i stvaranje uvjeta za potpuno i dosljedno primjenjivanje) cjelokupnog komunitarnog prava, ili bolje rečeno, komunitarnih stečevina (*acquis communautaire*).⁵

BiH teži harmoniziranju pravnog sustava s pravnim sustavom EU. U sadašnjoj fazi uspostavljenih (institucionalnih) odnosa između BiH i EU ne postoji pravna obveza na izjednačavanje i usklađivanje (harmonizaciju)⁶ prava BiH s pravom EU. No, bez obzira što u

¹ Potrebno je naglasiti da u sadašnjem trenutku BiH znatno zaostaje za politikama i regulativom EU.

² «Pitanje Europskog identiteta spada u najznačajnija pitanja politike integriranja i stabilizacije Europske unije i ima centralno mjesto u Ugovoru o Europskoj uniji», G. Vukadinović, R. Stepanov, *Globalizacija, regionalizacija i pravo*, Pravni život br. 12., Beograd, 2002., str. 752.

³ «Any European State which respects the principles set out in Article 6(1) may apply to become a member of the Union... Article 49.; *The Union is founded on the principles of liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to the Member States.* Article 6(1)». Cjelovit tekst Ugovora o Europskoj uniji, ali i ostalih Osnivačkih ugovora, može se vidjeti na Internet adresi: www.europa.eu.int/eur-lex/en/search/search_treaties.html

⁴ Bijela knjiga za pripremu pridruženih država srednje i istočne Europe za integriranje u unutarnje tržište Europske unije (*White Paper for Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union* - COM /95/163 final) od 10. svibnja 1995. godine) iznimno je značajan dokument i za BiH. Naime, Bijela knjiga nije namijenjena samo pridruženim članicama srednje i istočne Europe, već je namijenjena i trećim državama nečlanicama koje pristupaju procesu usklađivanja svog zakonodavstva s pravom EU. Ipak, prvi korak u usklađivanju bosanskohercegovačkog zakonodavstva sa zakonodavstvom EU treba biti stvaranje BiH programa i strategije za usklađivanje s pravnim sustavom EU.

⁵ «Acquis communautaire, skraćeno *acquis skup je prava i obveza koji sve zemlje članice obvezuju i povezuju unutar Europske unije. On ne predstavlja samo pravo u užem smislu, jer obuhvaća: sadržaj, načela i političke ciljeve osnivačkih ugovora, zakonodavstvo usvojeno primjenom osnivačkih ugovora te presuda Suda Europske zajednice, deklaracije i rezolucije koje je Unija usvojila, mjere koje se odnose na zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, mjere koje se odnose na pravosuđe i unutarnje poslove te međunarodne ugovore koje je Zajednica sklopila kao i ugovore između zemalja članica u području djelovanja Unije. Svaka država koja želi postati članicom Europske unije mora prihvatiti odluke iz osnivačkih ugovora i uskladiti svoje zakonodavstvo s *acquis communautaireom*»., *Mali leksikon europskih integracija*, Vlada Republike Hrvatske, Ured za europske integracije, Zagreb. Podaci uzeti sa: www.mei.hr/default.asp?ru=178&gl=200108230000001&sid=&jezik=1*

⁶ «Na praktičnom planu ovaj proces znači stalno usuglašavanje dosadašnjih pravnih propisa država članica Europske unije, kao i usklađivanje njihovih prava s novim originalnim rješenjima Europske unije», M. Trajković, *Kompanije u pravu Evropske unije*, Zbornik radova *Pravo Evropske unije (Fizička i pravna lica)*, Udruženje za pravo Evropske unije (Centar za međunarodne studije), Beograd, 1998., str. 257.; Vidi: D.

ovom trenutku BiH još nije preuzela formalnu obvezu «preoblikovanja» unutarnjeg zakonodavstva, odnosno usklađivanja svojih propisa s pravnom regulativom EU, uzimajući u obzir težnju BiH za potpuno i jednakopravno uključivanje u suvremeni europski integracijski (politički, gospodarski i sigurnosni) proces⁷ i pravnu europeizaciju,⁸ nužno je pokrenuti organizirani postupak dobrovoljnog usklađivanja bosanskohercegovačkog zakonodavstva s pravnim sustavom EU.⁹ Važno je napomenuti da upravo zbog nepostojanja pravne obveze postoji mogućnost da se u ovoj fazi izaberu «samo» prioritetna područja, u kojima su pravne prilagodbe ionako (bez obzira na integraciju u EU) nužne u BiH.¹⁰ Kada BiH potpiše sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (*Stabilisation and Association Agreement, SAA*), odnosno kada odnosi BiH i EU prijeđu u ugovornu fazu (od pridruženog do punopravnog članstva), izjednačavanje i usklađivanje određenih područja prava postat će (djelomično) obvezno.¹¹

II. Usklađivanje materije zaštite potrošača - Jedno od prioriteta područja u procesu usklađivanja bosanskohercegovačkog zakonodavstva s pravom EU nesumnjivo treba biti pravo zaštite potrošača. Od BiH se očekuje harmonizacija standarda sigurnosti i kvalitete proizvoda i politike zaštite potrošača s europskim standardima.

Prava potrošača u Europskoj su uniji jedan od temelja unutarnjeg tržišta na kojemu potrošači mogu kupovati proizvode koji svojim tehničkim, estetskim, uporabnim, ekološkim i pravnim obilježjima, u velikoj mjeri zadovoljavaju želje i potrebe potrošača, ali i međunarodne standarde koji se odnose na kvalitetu i sigurnost proizvoda. Zaštita zdravlja, sigurnosti, gospodarskih interesa potrošača, promicanje informiranja, obrazovanja i

Stojanović, *Pojam «harmoniziranja», «harmonizacije» i «harmonije» domaćeg prava sa pravom Evropske unije*, Zbornik referata sa Savjetovanja održanog 15. i 16. 11. 2001. na Pravnom fakultetu u Kragujevcu, Kragujevac, 2001., str. 95. – 103.

⁷ Opredijeljenost BiH za uključivanje u integracijski proces izražena je i jednim dokumentom Predsjedništva BiH. Na osnovu članka V 3. a) Ustava Bosne i Hercegovine i stavka prvog članka IX Poslovnika Predsjedništva Bosne i Hercegovine od 05. studenog 1996. godine, Predsjedništvo BiH je na svom 110. vijećanju, održanom 14. rujna 2001. godine, utvrdilo: *Opće pravce i prioritete za provođenje vanjske politike Bosne i Hercegovine*. Jedan od prioriteta vanjske politike Bosne i Hercegovine je uključivanje Bosne i Hercegovine u europske integracijske procese u cijelosti, posebno članstvom u Vijeću Evrope, te stjecanje preduvjeta za postizanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruženju Europskoj Uniji. Strateški prioritet BiH je pojačani i sustavni iskorak u smjeru europskih i transatlantskih integracija, s ciljem poboljšanja i institucionaliziranja međusobne suradnje. U skladu s Procesom za stabilizaciju i pridruživanje EU, aktivnosti treba usmjeriti ka: potpunoj implementaciji Direktiva (*Road Map*); izrađivanju Studije izvodljivosti (*Feasibility Study*) za počinjanje pregovora koji će dovesti do postizanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU i postizanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Cjelovit tekst dostupan je na sljedećoj Internet adresi: www.mvp.gov.ba/HTML/Bos/Osnovni_pravci_pol_h.htm

⁸ Vidi: R. Vukadinović, *Evropeizacija privatnog prava*, Pravni život br. 12., Beograd, 2002., str. 395. – 408.

⁹ BiH je pristupila harmoniziranju unutarnjeg zakonodavstva s propisima EU, međutim cjelovita strategija harmoniziranja (npr. u smislu sustavnog određivanja prioriteta u procesu harmoniziranja) nije osmišljena i razrađena.

¹⁰ Usporedi: *PLAN integracijskih aktivnosti Republike Hrvatske*, Vlada Republike Hrvatske, Ured za europske integracije, Zagreb, 1999.

¹¹ «Obvezu harmoniziranja unutarnjih propisa države članice su preuzele Ugovorom o osnivanju u mjeri u kojoj je to potrebno za ostvarivanje komunitarnih ciljeva. ... Treće država nečlanice preuzimaju obvezu djelomičnog usklađivanja svojih propisa (i to samo onih koji se odnose na uspostavljanje i funkcioniranje unutarnjeg, jedinstvenog, tržišta) tek potpisivanjem klasičnih sporazuma o pridruživanju i nove vrste sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. ... Za razliku od država članica i pridruženih država koje su obvezne na harmoniziranje, treće države nečlanice nemaju takvu obvezu, već harmoniziranje unutarnjeg zakonodavstva sa propisima EU tretiraju kao dio predpristupne strategije za uspostavljanje što čvršćih odnosa sa EU sa krajnjim ciljem da eventualno postanu punopravne članice. Otuda je ovakvo harmoniziranje dobrovoljno». R. Vukadinović, *O nekim karakteristikama harmonizacije unutrašnjeg zakonodavstva sa pravom Evropske unije*, Aktualna pitanja savremenog zakonodavstva, Zbornik radova sa Savjetovanja pravnik (Budvanski pravnički dani), Beograd, 2001., str. 109. i 110.

udruživanja potrošača, stalna je briga različitih tijela Europske unije.¹² ¹³ Najveći dio mjera različitih organa Zajednice u području europskog prava zaštite potrošača (*acquis communautaire de consummation*) imaju svoje izvorište u odredbama Rimskog ugovora. Ugovor o osnivanju Europske ekonomske zajednice (*Treaty establishing European Economic Community, EEC Treaty, Treaty of Rome*) iz 1957. godine (potpisan u Rimu 25. ožujka 1957. godine, a stupio na snagu 1. siječnja 1958. godine) samo na nekoliko mjesta određuje komunitarnu politiku zaštite potrošača, i to u: preambuli, čl. 2., 39., 40., 85., 86. i 92. Usvajanjem Jedinog europskog akta (*Single European Act*, potpisan 17. veljače 1986., stupio na snagu 1. srpnja 1987. godine), Ugovora o Europskoj uniji i Amsterdamskog ugovora (*Treaty of Amsterdam*, potpisan 2. listopada 1997. godine, stupio na snagu 1. svibnja 1999. godine) «ustavna» razina zaštite potrošača sadržana u Rimskom ugovoru značajno je ojačana. Ugovor o Europskoj uniji postavlja zaštitu potrošača kao jedan od osnovnih ciljeva i zadataka Europske unije. Naime, *doprinos pojačanju zaštite potrošača (a contribution to the strengthening of consumer protection)* predstavlja jednu od aktivnosti za ostvarenje temeljnih komunitarnih ciljeva sadržanih u čl. 2. Amsterdamski ugovor daje novi poticaj u razvoju komunitarnog prava zaštite potrošača. U novom čl. 129.a (čl. 153 nakon prenumeriranja) jedan od osnovnih ciljeva i zadataka Zajednice predstavlja zaštita zdravlja i sigurnosti potrošača, zaštita gospodarskih interesa potrošača, informiranje i obrazovanje potrošača, te učinkovito organiziranje potrošača u cilju zaštite njihovih interesa.¹⁴ Zahtjev zaštite potrošača

¹² Veliki dio tekstova (ugovori, programi, akcioni planovi, direktiva, izvješća, odluke Suda pravde i sl.) o zaštiti potrošača u pravu EU dostupan je na sljedećoj Internet adresi: www.europa.eu.int/pol/cons/index_en.htm. Opširnije o pravu zaštite potrošača u pravu EU i usporednom pravu, kao i o značajnim slučajevima Suda pravde vezanim za pravo zaštite potrošača, vidi: P. Kelly, *Overview of EC Product Liabilities Law*, u knjizi *European Products Liabilities* (edited by P. Kelly & R. Attree), London, Edinburgh, Dublin, 1997., str. 5. – 35.; N. Misita, *Osnove prava zaštite potrošača Evropske Zajednice*, Pravni centar Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 1997.; R. Cvrčić, *Materijalnoppravna zaštita potrošača u poredbenom pravu*, Pravo i porezi, br. 3., Zagreb, 1998. str. 293. – 299.; R. Cvrčić, *Materijalnoppravna i kolizijskoppravna zaštita potrošača u poredbenom pravu*, Pravo u gospodarstvu, br. 2., Zagreb, 1998.; R. Vukadinović, *Pravo Evropske unije*, Beograd, 1996.; *Prilagodbe politikama unutarnjeg tržišta EU: očekivani učinci*, Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo za europske integracije, Zagreb, 2002.; *Plan provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica*. Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo za europske integracije, Zagreb, 2002, www.mei.hr

¹³ Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela je Rezolucijom br. 39/248 iz 1985. godine smjernice o zaštiti potrošača (*The UN Guidelines for Consumer Protection*) kojom je potaknula zemlje članice na zakonsko uređivanje ovog područja i razvoj institucija koje će potrošače izvješćivati i poučavati, te djelotvorno štiti njihova prava. 15. ožujak je Svjetski Dan prava potrošača i prvi puta je proslavljen 1983. godine. Svjetski Dan prava potrošača promiče osam temeljnih potrošačevih prava: pravo na zadovoljavanje osnovnih potreba potrošača; pravo na sigurnost proizvoda i usluga; pravo na istinito i pravovremeno obavješćavanje; pravo na izbor; pravo na zastupanje; pravo na naknadu štete; pravo na obrazovanje i pravo na zdrav okoliš. Ovogodišnji Svjetski Dan zaštite obilježen je temom «Zajednička kontrola lanca ishrane: u vezi sa genetičkim preoblikovanjem - *Corporate control of the food chain: the GM link*». Različiti problemi (pravni, ekonomski, moralni i sl.) vezani za proizvode biotehnološke industrije, odnosno genetički modificirane organizme (Genetically Modified Organisms - GMO) predmet su žestokih rasprava. Vidi: www.consumersinternational.org

¹⁴ TITLE XIV (ex Title XI), Consumer protection, Article 153 (ex Article 129a)

1. In order to promote the interests of consumers and to ensure a high level of consumer protection, the Community shall contribute to protecting the health, safety and economic interests of consumers, as well as to promoting their right to information, education and to organise themselves in order to safeguard their interests.
2. Consumer protection requirements shall be taken into account in defining and implementing other Community policies and activities.
3. The Community shall contribute to the attainment of the objectives referred to in paragraph 1 through:
 - (a) measures adopted pursuant to Article 95 in the context of the completion of the internal market;
 - (b) measures which support, supplement and monitor the policy pursued by the Member States.
4. The Council, acting in accordance with the procedure referred to in Article 251 and after consulting the Economic and Social Committee, shall adopt the measures referred to in paragraph 3(b).

bit će uzet u obzir u definiranju i implementaciji ostalih komunitarnih postupaka i aktivnosti. Ovim člankom prava potrošača predstavljaju prioritet unutar *europskog Ustava*. Vrlo značajan korak u komunitarnoj politici zaštite potrošača je *Program zaštite i informiranja potrošača* koji je donesen 14. travnja 1975. godine. Taj *Preliminarni program* predstavlja akcioni plan promoviranja pet temeljnih prava potrošača, i to; pravo na zaštitu zdravlja i sigurnosti, pravo na zaštitu gospodarskih interesa, prava na naknadu štete i prava na predstavljanje. Potrošači imaju pravo i na savjetovanje u tijelima i institucijama koje odlučuju o potrošačima te pravo da budu zastupani i uživaju potporu države u ostvarivanju potrošačkih prava. *Drugi program* Komisije u području zaštite potrošača iz 1981. godine podrobnije razrađuje prava sadržana u *Preliminarnom programu*. Nakon *Trećeg programa* iz 1986. godine slijedila su tri trogodišnja *Akciona plana*, i to: prvi 1990. – 1992.; drugi 1993. – 1995. i treći 1996. – 1998. Komisija je donijela i *Akcioni plan 1999. – 2001.* u kojem su ističu tri najznačajnije zadaće komunitarne politike zaštite potrošača, a to su: jačanje «glasa» potrošača kroz različite potrošačke asocijacije, održavanje i razvijanje visokih zdravstvenih i sigurnosnih standarda i potpuno poštivanje ekonomskih interesa potrošača. U odluci Parlamenta (no. 283/1999/EC) i Vijeća EU (25. siječnja 1999.) utvrđen je opći okvir komunitarnih aktivnosti i prioriteta u području zaštite potrošača. Ovaj opći okvir pokriva petogodišnji period, i to od 1. siječnja 1999. godine do 31. prosinca 2003. godine. Posljednje značajnije aktivnosti EU vezane za strategiju zaštite potrošača su *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Consumer Policy Strategy 2002-2006* (COM/2002/0208 final / *Official Journal C 137*), te *REPORT (European Parliament) on the Commission communication «Consumer Policy Strategy 2002-2006»* (COM(2002) 208 – C5-0329/2002 – 2002/2173(COS)).

Ne smijemo izostaviti doprinos Suda pravde (*The Court of Justice*) u utemeljenju i promicanju prava zaštite potrošača. Mogu su izdvojiti tri skupine slučajeva koji imaju izuzetan značaj za problematiku zaštite potrošača. Prvu skupinu čine slučajevi vezani za interpretaciju čl. 30. i 36. Rimskog ugovora. Najznačajniji slučajevi iz ove skupine su: *Cassis de Dijon (Case 120/78 Rewe-Zentral AG v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein 1979 ECR 649)*, *Dassonville (Case 8/74 Procureur du Roi v Dassonville 1974 ECR 837)* i *Keck i Mithouard (Case C-267, 268/91 Keck and Mithouard 1993 ECR 6097)*. U izdvojenoj skupini slučajeva, vjerojatno najznačajnija odluka Europskog suda o nacionalnim pravima zaštite potrošača, njihovim razlikama i domašaju komunitarnih propisa u odnosu na nacionalna prava je odluka u slučaju *Alsthom v Sulzer (Case 339/89 Alsthom v Sulzer 1979 ECR 120)*. Treću skupinu slučajeva čine slučajevi koje se odnose na interpretaciju čl. 85. i 86. Rimskog ugovora.

Odredbe Rimskog ugovora, zajedno s odredbama drugih Osnivačkih ugovora, «ustavni» su temelj komunitarnog prava zaštite potrošača koje s Programima i Akcionim planovima, te judikaturom Europskog suda, čine strukturu europskog prava zaštite potrošača

III. Zakon o zaštiti potrošača u BiH- Jedna od zadaća Europske unije jest usklađivanje prava unutar Unije, u mjeri u kojoj je to potrebno za ostvarivanje komunitarnih ciljeva, pa ta europska (*sui generis*)¹⁵ integracija ima važne zadaće i na području prava zaštite potrošača tzv. zadatak *europizacije* prava zaštite potrošača u državama članicama Europske unije, ali i u ostalim europskim državama, uključujući i BiH. BiH treba (ali još uvijek ne

5. Measures adopted pursuant to paragraph 4 shall not prevent any Member State from maintaining or introducing more stringent protective measures. Such measures must be compatible with this Treaty. The Commission shall be notified of them.

¹⁵ Vidi: N. Misita, *Osnovi prava Evropske unije*, Sarajevo, 2002., str. 126. i 127.

mora) preuzeti direktive EU o zaštiti potrošača u nacionalno zakonodavstvo.¹⁶ Usklađivanje zakonodavstva i prilagođavanje zaštite potrošača u BiH zaštiti koja je na snazi u EU, politika aktivne zaštite potrošača, veća informiranost, razvoj neovisnih udruga za zaštitu potrošača,¹⁷ učinkovita pravna zaštita potrošača radi poboljšanja kvalitete i sigurnosti potrošačke robe i održavanja odgovarajućih sigurnosnih standarda omogućilo bi primjereno funkcioniranje tržišnog gospodarstva BiH.

Bosna i Hercegovina je 25. lipnja 2002. godine usvojila *Zakon o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini* (u daljnjem tekstu: ZZZP) koji je objavljen u "Sl.glasniku BiH", br. 17. od 17. 07. 2002.godine. Odmah treba naglasiti da su u izradi ZZZP-a redaktori u velikoj mjeri primijenili «načelo» tzv. pukog prenošenja tuđih rješenja. Naime, ozbiljne kritičke opservacije ZZZP-a svoj korijen imaju u činjenici da su redaktori zakona očigledno uzeli kao osnovu rješenja najznačajnijih direktiva EU iz oblasti zaštite potrošača, koja su pukim usvajanjem, i to često samo nekih izdvojenih odredbi iz ovih direktiva, jednostavno prenijeli u ZZZP.¹⁸ Također, smatramo da postoji određeni nedostatak u jezičnom izražavanju u ZZZP, a što je iznimno značajno, jer da bi se pravni propisi mogli lako razumjeti i dosljedno primjenjivati, moraju biti sastavljeni i prema pravilima lingvistike.¹⁹

Bosanskohercegovački zakonodavac je prihvatio jedan od mogućih nomotehničkih pristupa u reguliranju materije zaštite potrošača, a to je donošenje posebnog zakona koji će na jednom mjestu donijeti (gotovo) sva pravila koja su od značenja za položaj potrošača na tržištu.²⁰ Time je ZZZP postao opći propis o zaštiti potrošača. Njegova primjena, odnosno djelotvorno funkcioniranje ovisi o donošenju velikog broja provedenih propisa.^{21 22} Također, njegova primjena ne smije umanjiti prava koja potrošaču već pripadaju po drugim zakonima i općim propisima o ugovornim odnosima, ili će mu tek pripadati.²³ U vezi s ovim, ne smijemo zanemariti iznimno značajan problem koji se pojavio u primjeni ZZZP-a, a to je pitanje usklađenosti sa drugim zakonima koji važe u BiH,²⁴ odnosno pitanje odnosa posebnog zakonodavstva o zaštiti potrošača i općeg zakonodavstva o ugovornim i izvanugovornim obvezama²⁵ Radi se prvenstveno o odnosu ZZZP-a i Zakona o obveznim odnosima (u daljnjem

¹⁶ Potrebno je naglasiti da usklađivanje bosanskohercegovačkog prava s standardima i zahtjevima prava (zaštite potrošača) EU može donijeti više štete nego koristi ukoliko se pri zakonskom reguliranju problematike zaštite potrošača usvoji načelo pukog prenošenja pojedinih odredbi direktiva EU iz područja zaštite potrošača u naš pravni sustav, a što je nekim zakonima u BiH velikim djelom i učinjeno.

¹⁷ Udruge za zaštitu potrošača na razini EU vidi: europa.eu.int/comm/consumers/cons_org/associations/links/index_en.htm

¹⁸ Tako: S. Petrić, *O problemu nepravednih odredaba potrošačkih ugovora u pravu Europske zajednice i u pravu Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Mostaru, br. XV., 2002., str. 203.

¹⁹ Mišljenja smo da ZZZP sadrži znatan broj jezičkih, stilskih, terminoloških i drugih nedostataka koje je nužno ispraviti. Naravno da se navedeni ispravci ZZZP – a ne smiju koristiti za njegovu izmjenu, iako su mnoge izmjene i dopune ZZZP-a nužne, jer se u njemu zapažaju praznine, nesavršene formulacije i nedosljednosti.

²⁰ Ibid., str. 202.

²¹ Mjerodavna tijela donijet će propise za provedbu ovoga zakona, u roku od šest mjeseci od dana njegovog stupanja na snagu (čl. 139. st. 1. ZZZP).

²² U svezi s time, u BiH se očekuje donošenje velikog broja pravilnika i pojedinačnih zakona kao npr. Zakon o genetički modificiranim organizmima, Zakon o hrani, ali i Zakon o obveznim odnosima itd.

²³ Vidi: st. 1. čl. 2. ZZZP-a

²⁴ «Usklađivanje propisnika sastoji se u tome da se između pojedinih propisnika uklone sve kontradikcije i ostale nesuglasnosti koje ometaju njihovu svrsishodnu primjenu sukladno s ustavnim poretkom», M. Vuković, Đ. Vuković, *Znanost o izradi pravnih propisa (nomotehnika)*, Zagreb, 1997., str. 122.

²⁵ Entiteti su dužni uskladiti sve propise i druge akte, najdalje u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona (čl. 139., st. 1. ZZZP), a kako je Zakon o obveznim odnosima u oba entiteta preuzet iz bivše Jugoslavije kao entitetski propis, proizlazi da će se ZOO u oba entiteta morati uskladiti s ZZZP. Sukladno čl. 140. ZZZP-a odredbe čl. 48. – 110. ZZZP-a primjenjuju se do stupanja na snagu zakona kojim se uređuju obvezni odnosi u BiH. Napominjemo da je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine imenovala radnu grupu za izradu novog Zakona o obligacionim odnosima Federacije Bosne i Hercegovine. Komisiju s istim zadatkom imenovala je i Vlada Republike Srpske. Nositelj projekta za izradu Zakona o obligacionim odnosima Federacije Bosne i Hercegovine/Republike Srpske je njemačka Fondacija za tehničku saradnju GTZ (*Deutsche Gesellschaft für*

tekstu: ZOO).²⁶ Taj odnos treba sagledavati kao odnos općeg i posebnog, i to na način da je ZZZP poseban zakon, pa se njegove odredbe primjenjuju primarno, kada se rješava o pitanjima iz područja zaštite potrošača, dok ZOO predstavlja opći propis, koji se primjenjuje na sve one obveznopravne odnose koji nisu izričito drukčije uređeni ZZZP.^{27 28}

Ne slažemo se s pristupom bosanskohercegovačkog zakonodavca reguliranju materije zaštite potrošača. Mišljenja smo da je s stanovišta zaštite potrošača (ali i ostalih osoba) bilo opravdanije i korisnije, prije svega, izvršiti podjelu direktiva na one koje uređuju (isključivo ili najvećim dijelom) zaštitu osobnih interesa potrošača, u prvom redu, gospodarskih interesa potrošača, fizičkih osoba, koje su slabija strana na tržištu, te na one koje uređuju zaštitu i drugih interesa i osoba (među kojima je i direktiva o odgovornosti za proizvode). Prema navedenom principu podjele, prva grupa direktiva postaje predmet zakona o zaštiti potrošača, a druga grupa direktiva bi se preuzela prilagodbom ZOO-a. Takav pristup (koji je u skladu s europskim trendovima i stajalištem eksperata EU) vjerojatno će biti prihvaćen u Republici Hrvatskoj.²⁹ Međutim, kao što smo ranije spomenuli, ZZZP je prihvatio pristup koji može donijeti mnogo nejasnoća i problema u praksi.

Navedeno stajalište dobiva još više na težini, kada se uzme u obzir da ZZZP ima za cilj regulirati samo zaštitu potrošača tj. zaštitu « ... fizičkih osoba koja kupnjom ili nabavkom upotrebljavaju proizvode i usluge za osobne potrebe ili potrebe svog kućanstva, odnosno ne nabavljaju ih niti upotrebljavaju za trgovačku ili profesionalnu namjenu ... » i u tom smislu on mora ograničiti zaštitu samo na tu skupinu subjekata.^{30 31} Što je sa ostalim subjektima, kada znamo da je krug osoba koje mogu pretrpjeti štetu od proizvoda s nedostatkom mnogo širi od pojma potrošača? Odgovor moramo tražiti u općim pravilima ZOO-a, odnosno pravilima o odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom (čl. 179. ZOO) koja u određenim segmentima proširuju i pooštavaju odgovornost u odnosu na ZZZP.³²

Technische Zusammenarbeit GTZ GmbH). Opširnije o projektu GTZ-a pod nazivom «*Assistance in Commercial Law Reform in Bosnia and Herzegovina*» (u okviru kojeg je i izrada Zakona o obligacionim odnosima Federacije Bosne i Hercegovine/Republike Srpske) vidi na Internet stranici: www.gtz.de

²⁶ Zakon o obligacionim odnosima, Sl. l. SFRJ br. 29/78-1181, 39/85-1129 (izmj. čl. 109., 180., 399. i 410.). Ustavni sud Jugoslavije, br. U 363/86-89, 45/89-1195, 57/89-1428. Zakon o preuzimanju Zakona o obligacionim odnosima, Sl. list RBiH 2/92-102, 13/93-332, 13/94-189.

²⁷ Vidi: *Prijedlog Zakona o zaštiti potrošača*, Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske, Zagreb, ožujak, 2002.

²⁸ Uvijek treba imati na umu da posebni zakoni imaju prednost nad općim (*lex specialis derogat lex generali*), da kasniji zakon ukida raniji (*lex posterior derogat priori*) i da kasniji opći zakon ne ukida raniji posebni (*lex posterior generalis non derogat priori specialis*).

²⁹ Vidi: *Prijedlog Zakona o zaštiti potrošača*, Ministarstvo gospodarstva Republike Hrvatske, Zagreb, ožujak, 2002. Tekst dostupan na Internet adresi: www.mingo.hr

³⁰ Vidi: S. Petrić, o. c., str. 210. i 211.

³¹ «*Ovim zakonom uređuju se prava fizičkih osoba koja kupnjom ili nabavkom upotrebljavaju proizvode i usluge za osobne potrebe ili potrebe svog kućanstva, odnosno ne nabavljaju ih niti upotrebljavaju za trgovačku ili profesionalnu namjenu (u daljnjem tekstu potrošač: potrošač), određuju mjerodavna tijela za zaštitu prava i interesa potrošača, propisuju obveze i odgovornosti za sve fizičke i pravne osobe u Bosni i Hercegovini, kao i uvjete i način po kojima prodaju potrošačima ili isporučuju proizvode, prodaju ili pružaju usluge u okviru registrirane djelatnosti, bez obzira na njihov pravni, organizacijski i vlasnički oblik (u daljnjem tekstu: trgovac) ili uvoze u Bosnu i Hercegovinu proizvode i usluge (u daljnjem tekstu: uvoznik) ili izrađuje gotove (finalne) proizvode, uključujući poljoprivredne proizvode ili sirove dijelove proizvoda, nabavljaju sirovine za proizvodni postupak (u daljnjem tekstu: proizvođač) kao i trgovca koji je znakom, imenom svoje tvrtke ili žigom na proizvodu, omotu ili ponudi prikazuje kao proizvođač, te svakog proizvođača koji u dobavljačkom lancu u njihovom zajedničkom poslovanju utječe na sigurnost proizvoda na tržištu (čl. 1. ZZZP). U smislu odgovornosti za proizvode i usluge, ovaj se zakon primjenjuje na sve pravne i fizičke osobe koje su u Bosni i Hercegovini dobavljači, distributeri, zastupnici stranih tvrtki, odnosno izvođači uslužnih djelatnosti (čl. 2., st. 2. ZZZP)*».

³² Nesumnjivo postoji potreba za jednim zakonskim reguliranjem navedene problematike, jer se s takvim reguliranjem rješavaju brojni problemi, dvojbe i nejasnoće. Međutim, ostaje za žaljenje što u našem pravu

ZZP uređuje slijedeća pitanja:

- DIO I. OPĆE ODREDBE
- DIO II. PRODAJA PROIZVODA I PRUŽANJE USLUGA
- DIO III. DEKLARIRANJE (OZNAČAVANJE) PROIZVODA
- DIO IV. **ODGOVORNOST ZA PROIZVOD**
- DIO V. GARANCIJA ZA PROIZVOD ILI USLUGU
- DIO VI. GARANTNI LIST
- DIO VII. GARANCIJA ZA ZDRAVSTVENU ISPRAVNOST ŽIVOTNIH NAMIRNICA I PREDMETA OPĆE UPORABE
- DIO VIII. OGLAŠAVANJE PROIZVODA I USLUGA GLAVA
- DIO IX. ODREDBE O RASPRODAJI
- DIO X. PRODAJA ENERGIJE, VODE, TELEKOMUNIKACIJSKIH, KOMUNALNIH I DRUGIH USLUGA
- DIO XI. PRODAJA OD VRATA DO VRATA (IZRAVNA PRODAJA)
- DIO XII. PRODAJA NA DALJINU
- DIO XIII. POTROŠAČKI KREDIT
- DIO XIV. PRODAJA S OBROČNOM OTPLATOM CIJENE
- DIO XV. OSIGURANJE
- DIO XVI. ELEKTRONIČKI INSTRUMENTI PLAĆANJA
- DIO XVII. TURISTIČKI PAKET ARANŽMANI
- DIO XVIII. VREMENSKI ZAKUP TURISTIČKOG OBJEKTA (TIME SHARING)
- DIO XIX. UGOVORNE ODREDBE
- DIO XX. NOSITELJI ZAŠTITE POTROŠAČA.
- DIO XXI. INSPEKCIJSKI NADZOR I UPRAVNE MJERE
- DIO XXII. PRAVNA ZAŠTITA POTROŠAČA
- DIO XXIII. KAZNE ODREDBE
- DIO XXIV. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Napominjemo da su, sukladno čl. 115. ZZP-a, nositelji zaštite potrošača, odnosno subjekti odgovorni za zaštitu potrošača u BiH: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Konkurencijsko vijeće BiH, Vijeće za zaštitu potrošača BiH, Ministarstvo trgovine Federacije BiH, Ministarstvo trgovine i turizma Republike Srpske, Ured za konkurenciju i zaštitu potrošača u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, Udruge potrošača, Obrazovne institucije, mediji i tiskane publikacije, inspekcijiska i druga tijela.³³

IV. Direktiva o odgovornosti za proizvode³⁴ - Građanskopravna odgovornost proizvođača za štetu izazvanu nedostatkom na njegovom proizvodu proizvoda je vrlo osjetljivo područje zaštite potrošača, te se, stoga, ne može promatrati izvan učenja o pravu zaštite potrošača. Ipak, treba imati na umu da je problem građanskopravne odgovornosti za štetu od neispravnog proizvoda samo jedan dio šireg konteksta zaštite potrošača u pravu EU koji ima svoju građanskopravnu prepoznatljivost i pravnu samostalnost.³⁵

odgovornost proizvođača za štete prouzročene defektnim proizvodom nije regulirana posebnim zakonom tj. Zakonom o odgovornosti za proizvod s nedostatkom.

³³ O stvarnoj (ne)učinkovitosti ovih subjekata u zaštiti potrošača u ovom radu nećemo govoriti, jer bi to prešlo zadane okvire rada.

³⁴ Vidi: M. Bevanda, *Odgovornost proizvođača za štetu od proizvoda*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br. 1., Rijeka, 2003., str. 277. – 399.

³⁵ Usporedi: S. Petrić, *Odgovornost proizvođača za štete od nedostatka na proizvodu u hrvatskom pravu i pravu Europske unije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, br. 4., 2001., str. 373.; A. Radolović, *Odgovornost proizvođača za štetu od proizvoda*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 22., br.1., 2001., str. 339.

U cilju izjednačavanja i usklađivanja (harmonizacije) propisa država članica Europske unije u području odgovornosti za štetu od proizvoda, te u cilju zaštite potrošača, konkurencije i slobodnog kretanja robe na jedinstvenom tržištu, (nakon dugotrajnih napora i jake potpore Komisije)³⁶ donesena je Direktiva Vijeća EEZ-a,³⁷ br. 374, od 25. srpnja 1985., o ujednačavanju zakona, uredbi i administrativnih odredbi država članica koji reguliraju odgovornost za proizvode s nedostatkom (u daljnjem tekstu: Direktiva).³⁸ Dva se temeljna cilja Direktive posebno se ističu, i to: harmoniziranje prava država članica u području odgovornosti za štetu prouzročenu nedostatkom na proizvodu, te zaštita potrošača.³⁹ Direktiva predstavlja prvi, najvažniji i najistaknutiji pravni instrument i postupak komunitarnog prava za usklađivanje prava država članica Europske unije u području odgovornosti za proizvode s nedostatkom.⁴⁰ Potrebno je naglasiti da Direktiva postavlja samo zajednički minimum

³⁶ Prvi nacrt Direktive donesen je 1974. godine. Prijedlog Direktive donesen je 1976. godine (*Proposal for a Council Directive relating to the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products*, Official Journal C 241, 14/10/1976), dok je posljednja izmjena prijedloga Direktive bila 1979. godine (*Amendment of the proposal for a Council Directive relating to the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products*, Official journal C 271, 26/10/1979).

³⁷ Direktive (upute, smjernice, engl. *Directives*) su pravni akti koji obvezuju države članice u smislu cilja koji treba ostvariti, ali je državama članicama ostavljena sloboda u izboru oblika i sredstava kojim će taj cilj postići. Tako ostaje očuvana nacionalna legislativna nadležnost, iako je država članica (zakonodavac) u roku određenom uputom dužna na odgovarajući način implementirati uputu u nacionalni pravni sustav. Direktive se u načelu ne mogu neposredno primjenjivati u državi članici, ali Europski sud može odrediti (zbog povrede Ugovora o osnivanju Europske unije) da se, u slučaju nepostupanja države članice prema direktivi, odnosno u slučaju neodgovarajućeg načina unošenja direktive u nacionalni pravni sustav, u državi članici direktiva neposredno primjenjuje.

³⁸ *Council Directive 85/374/EEC of 25 July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products* (Official Journal L 210, 07/08/1985). Skraćeni naziv Direktive je Direktiva o odgovornosti za proizvode (*Product Liability Directive*). U cilju proširenja djelovanja pravila o odgovornosti za štetu od proizvoda i na (primarne) poljoprivredne proizvode, Direktiva je izmijenjena 1999. godine (*Directive 1999/34/EC of the European Parliament and of the Council of 10 May 1999 amending Council Directive 85/374/EEC on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products*, Official Journal L 141, 04/06/1999). Tekst Direktive vidi u: EUR-Lex, the digital version of the legislation issued in the Official Journal of the European Communities: www.europa.eu.int/comm/consumers/policy/developments/prod_liab/pl01_en.pdf*

³⁹ Neki autori (J. Triaille i L. M. Mathewson) kao temeljni cilj Direktive ističu na prvom mjestu zaštitu potrošača, pa tek onda harmoniziranje prava država članica u području odgovornosti za štetu od proizvoda., Navedeno prema: K. Alheit, *The applicability of the EU Product Liability Directive to Software*, The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, no. 2., 2001., str. 194.

⁴⁰ Za pravno područje odgovornosti za štetu od proizvoda nesumnjiv značaj ima i Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda (*Council Directive 92/59/EEC of 29 June 1992 on general product safety* Official Journal L 228, 11/08/1992). Temeljni cilj te Direktive je unapređenje djelovanja europskog tržišta uvođenjem, jedinstvenog, općeg standarda sigurnosti proizvoda, zaštite života i zdravlja potrošača u područjima u kojima ne postoji posebna regulativa. Također, jedan od značajnih ciljeva Direktive o općoj sigurnosti proizvoda je spriječiti dolazak nesigurnih proizvoda na tržište. Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda obvezuje proizvođača da: stavlja u promet samo sigurne proizvode; na vrijeme upozori potrošača o rizicima koji nisu očigledni; informira potrošača o svim potencijalnim sigurnosnim rizicima vezanim uz proizvod; povuče proizvod iz prometa, ako to zahtijevaju okolnosti. Obveza države članice je da jamči promet isključivo sigurnih proizvoda i u tom cilju donese potrebne propise i nadzire njihovu primjenu. Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda potiče suradnju između odgovarajućih tijela unutar svih država članica, te uspostavlja sustav brze razmjene informacija - RAPEX (između država članica i Komisije) i djelovanja u izvanrednim okolnostima. Nova Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda (*Directive 2001/95/EC of the European Parliament and of the Council of 3 December 2001 on general product safety*, Official Journal L 01, 15/01/2002) reproducira temeljne odredbe «stare» Direktive o općoj sigurnosti proizvoda. Izmjene te Direktive su višestruko nužne (*It is necessary to amend Directive 92/59/EEC in several respects, in order to complete, reinforce or clarify some of its provisions in the light of experience as well as new and relevant developments on consumer product safety, together with the changes made to the Treaty, especially in Articles 152 concerning public health and 153*

komunitarnih pravila o odgovornosti za štetu od proizvoda, ostavljajući mogućnost da se prava oštećene osobe prosuđuju ne samo prema odredbama koje ona sadrži, već i prema nacionalnom zakonodavstvu dotične države članice, ukoliko ta pravila daju šira i veća prava oštećenoj osobi.⁴¹ Time je u znatnoj mjeri žrtvovan jedan od ciljeva donošenja Direktive - potpuna unifikacija pravila o odgovornosti proizvođača – i usvojen je sustav prema kojem na nacionalnom nivou paralelno mogu važiti dva ili čak više pravnih režima ove odgovornosti.⁴²

Odgovornost utvrđena Direktivom stabilan je, izbalansiran i koherentni pravni okvir koji doprinosi pravičnoj raspodjeli rizika uzimajući u obzir, s jedne strane, interese pojedinaca, koji su izloženi riziku po zdravlje, tjelesno i materijalno blagostanje od modernog društva obilježenog visokim stupnjem tehničke složenosti, te s druge strane, interese proizvođača da izbjegnu nelojalnu konkurenciju kao posljedicu različitih pravila o odgovornosti, te da smanje utjecaj ovih razlika na inovaciju, konkurentnost i otvaranje novih radnih mjesta.⁴³ Međutim, trenutna mogućnost dosta rastezljivog interpretiranja brojnih otvorenih pitanja u Direktivi navodi na nužnost što preciznijeg formuliranja i razvoja dodatnih pravila i normi s tim u svezi. U tom pravcu, pa prema tome i u pravcu oblikovanja fizionomije europskog prava odgovornosti proizvođača za štetu izazvanu nedostatkom na proizvodu, iznimno je značajna, kompleksna i raznovrsna uloga Suda pravde.

Od perioda objavljivanja Direktive do danas velik broj država (sve države članice i mnoge države izvan Europske unije) donio je zakone o zaštiti potrošača (unutar kojih su odredbe o odgovornosti za proizvod), odnosno posebne zakone o odgovornosti za proizvod. Jedna od država koja je donijela Zakon o zaštiti potrošača u kojem se nalaze odredbe o odgovornosti za proizvod je i BiH.

II. GRAĐANSKOPРАВNA ODGOVORNOST PROIZVOĐAČA ZA ŠTETU IZAZVANU NEDOSTATKOM NA PROIZVODU - USPOREDNA RJEŠENJA PRAVA EU S RJEŠENJIMA PRAVA BIH

Odgovornost proizvođača - Prije donošenja ujednačenih pravila o odgovornosti proizvođača za štete od proizvoda s nedostatkom u nekim državama bio je prihvaćen sustav odgovornosti proizvođača za štete od proizvoda s nedostatkom zasnovan na krivnji, dok u drugim državama postojanje krivnje nije bilo od utjecaja na postojanje odgovornosti.⁴⁴ Danas

concerning consumer protection, and in the light of the precautionary principle. Directive 92/59/EEC should therefore be recast in the interest of clarity. This recasting leaves the safety of services outside the scope of this Directive, since the Commission intends to identify the needs, possibilities and priorities for Community action on the safety of services and liability of service providers, with a view to presenting appropriate proposals). Nova Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda u velikoj mjeri povećava obveze proizvođača (i distributera) u cilju stavljanja u promet što sigurnijih proizvoda. Države članice moraju do 15. siječnja 2004. godine implementirati njezine odredbe, a s tim datumom prestaje važiti Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda iz 1992. godine.

⁴¹ Do danas je Sud pravde presudio u tri slučaja koji pokreću pitanje slobode djelovanja nacionalnih zakonodavnih tijela u implementiranju Direktive. To su slučajevi: *Commission of the European Communities v. French Republic* (C-52/00); *Commission of the European Communities v. Hellenic Republic* (C-154/00); *María Victoria González Sánchez v. Medicina Asturiana SA* (C-183/00). Sud pravde ističe da načela usvojena Direktivom ne daju nikakve ovlasti državama članicama da zadrže ili usvoje odredbe koje se razlikuju od komunitarnih mjera usuglašavanja. Direktiva, kako ističe Sud, svojim tekstom i ciljem uspostavlja potpunu usklađenost materije na koju se odnosi.

⁴² M. Stanivuković, *Zaštita potrošača u pravu Evropske unije – odgovornost proizvođača za štetu od proizvoda*, Pravo Evropske unije (Zbornik radova), Službeni glasnik, Beograd, 1996., str. 340.

⁴³ Vidi: *Green Paper Liability for defective products*, presented by Commission of the European Communities, Brussels, 28. 07. 1999., COM(1999)396 final, str. 6.

⁴⁴ Usporedno-pravni pregled odgovornosti za štetu od proizvoda vidi: *European Products Liabilities* (edited by P. Kelly & R. Attree), London, Edinburgh, Dublin, 1997.; W. van Gervan, J. Lever, P. Larouche, *Tort Law*,

je očito, i možemo reći općeprihvaćen je stav, da osnova odgovornosti proizvođača za štete od (njegovog) proizvoda s nedostatkom nije krivnja, već uzročnost. Direktiva je prihvatila načelo objektivne odgovornosti proizvođača za štete od proizvoda s nedostatkom, tj. načelo odgovornosti bez obzira na krivnju.⁴⁵ Proizvođač je odgovoran za štetu prouzročenu nedostatkom na njegovom proizvodu (čl. 1. Direktive).^{46 47} Odgovornosti proizvođača za štetu od proizvoda s nedostatkom može biti više ili manje objektivna. Relativna strogost režima objektivne odgovornosti proizvođača uvjetovana je mnoštvom kolateralnih faktora. Pravilo o objektivnoj odgovornosti proizvođača na određeni način je pooštreno njegovom odgovornošću i za višu silu.⁴⁸ S druge strane pak, mogući osnovi eksculpacije odnosno isključenja i ograničenja odgovornosti predviđeni Direktivom suviše su brojni i dovode u pitanje strogost odgovornosti proizvođača. Naime, pored klasičnih razloga isključenja ili ograničenja odgovornosti proizvođača za proizvod s nedostatkom (viša sila – nakon stavljanja proizvoda u promet, radnja oštećene osobe ili osobe za koju ona odgovara koja izazvala ili pridonijela nastanku štete, radnja treće osobe koja je isključivo uzrokovala štetu) Direktiva (čl. 7.) određuje da proizvođač neće odgovarati ako dokaže: da nije stavio proizvod u promet; da, s obzirom na okolnosti slučaja, nedostatak vjerojatno nije postojao u trenutku stavljanja proizvoda u promet ili da je nedostatak nastao kasnije; da proizvod nije bio namijenjen prodaji ili nekom drugom obliku distribucije, niti je proizveden ili distribuiran u okviru profesionalne djelatnosti; da je nedostatak posljedice usklađivanja proizvoda s prinudnim propisima javne vlasti o načinu izrade proizvoda odnosno standardima sigurnosti i kvalitete koje mora zadovoljiti pojedini proizvod;⁴⁹ da stupanj znanstveno-tehničkog razvoja u vrijeme

Oxford and Portland, Oregon, 2000., (poglavlje 6. 3. Product Liability) str. 598. – 683.; T. Jelić, *Odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom* (magistarski rad), Zagreb, 1998., str. 9. – 68.; J. Sekolec, *Odgovornost za štetu od proizvoda* (doktorska disertacija), Novi Sad, 1978., str. 184. – 252.; J. Sekolec, *Odgovornost proizvođača stvari z napako*, Ljubljana, 1981., 87. – 121.; S. Taylor, *The Harmonization of European Product Liability Rules: French and English Law*, International and Comparative Law Quarterly, London, 1999., str. 419. – 430.

⁴⁵ «To nije objektivna odgovornost u uobičajenom smislu, budući da je lepeza razloga za isključenje odgovornost razuđenija i ide mimo više sile, isključive radnje trećeg ili samog oštećenog kao klasičnih eksculpacionih razloga. Što više, u svjetlu tzv. razvojnog rizika kao eksculpacionog razloga, mnogi su spremni dokazati da se ustvari ovdje i ne radi o strogoj, objektivnoj odgovornosti, nego tek o pukom prebacivanju tereta dokazivanja krivice», N. Misita, o. c., str. 220. i 221.

⁴⁶ *The producer shall be liable for damage caused by a defect in his product* (Article 1). «Načelo postavljeno tekstem je jasno i jednostavno: postoji jedna apsolutna obveza sigurnosti stavljena na teret proizvođačima svih industrijskih proizvoda» H. Mujović-Zornić, *Lekovi s nedostatkom i odgovornost za štetu*, Pravni život, br. 9., Beograd, 2001., str. 117.

⁴⁷ Kao glavnu odgovornu osobu Direktiva predviđa proizvođača. Pojam proizvođača određen je dosta široko i obuhvaća: 1. proizvođača finalnog proizvoda; 2. proizvođača sirovine od koje je proizvod napravljen; 3. proizvođača sastavnog dijela odnosno neke od komponenata (koji su ugrađeni u drugu pokretnu ili nepokretnu stvar) u čijem je procesu proizvodnje nastao nedostatak (odredba čl. 7.(f) Direktive isključuje odgovornost proizvođača sastavnog dijela finalnog proizvoda ako dokaže da je nedostatak na sastavnom dijelu proizvoda posljedica njegovog uklapanja u cijeli proizvod ili instrukcija dobivenih od finalnog proizvođača; 4. osobu koja se stavljanjem svog imena, robnog znaka ili neki drugi način predstavlja kao proizvođač; 5. uvoznika na područje Europske unije (ako se proizvodi uvoze radi prodaje, iznajmljivanja, davanja u lizing ili bilo koji drugi oblik distribucije u granicama njegovog predmeta poslovanja); 6. dobavljača (liferanta) odnosno prodavatelja, ukoliko se ne može utvrditi tko je proizvođač, odnosno ako se radi o uvezenom proizvodu, ukoliko se ne može utvrditi identitet uvoznika u Europsku uniju, čak i ako je strani proizvođač poznat (dobavljač se može osloboditi odgovornosti ukoliko u razumnom roku otkrije identitet proizvođača ili svog dobavljača, a ako se radi o uvezenom proizvodu, identitet uvoznika); Ako je više osoba odgovorno za istu štetu prema pravilima Direktive njihova je odgovornost solidarna. Odredbe nacionalnih zakonodavstava primjenjuju se glede regresnih zahtjeva između solidarno odgovornih osoba. Široko definiranje «proizvođača» ima posebno praktično značenje za postizanje maksimalne zaštite potrošača.

⁴⁸ Naravno, mislimo na višu silu koja je dovela do nedostatka na proizvodu (kojeg je proizvođač mogao i morao otkriti) prije stavljanja proizvoda u promet.

⁴⁹ U Njemačkoj i Danskoj pojavilo se gledište da bi proizvođač i u slučaju kada se pridržavao prinudnih propisa morao biti odgovoran, ukoliko je znao ili morao znati da će ispunjavanjem zakonskih uvjeta proizvesti defektan

stavljanja proizvoda u promet nije bio takav da je omogućavao otkrivanje postojanja nedostatka tzv. obrana razvojnim rizikom.⁵⁰ Odredba čl. 7.(f) Direktive isključuje odgovornost proizvođača sastavnog dijela finalnog proizvoda ako dokaže da je nedostatak na sastavnom dijelu proizvoda posljedica njegovog uklapanja u cijeli proizvod ili instrukcija dobivenih od finalnog proizvođača.

U bosanskohercegovačkom pravu propisana je objektivna, izvanugovorna, deliktna odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom. Može se slobodno reći da ZOO predstavlja važnu etapu u razvoju ove složene i osjetljive oblasti i discipline, jer prvi put u bosanskohercegovački pravni sustav na izričit način uvodi i uređuje (objektivnu) odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom.⁵¹ Sudska je praksa prije donošenja ZOO-a ukazala na postojanje šteta prouzročenih nedostatkom na proizvodu, te je priznavala novi vid odgovornosti tj. objektivnu odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom.⁵² Zakonodavac smatra da je odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom poseban oblik odgovornosti za štetu od opasne stvari ili opasne djelatnosti.^{53 54} Zanimljivo je da ZOO uređuje odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom u samo jednom članku,⁵⁵ i to odredbama čl. 179. koji glasi:

proizvod, jer ga ništa nije sprječavalo da odustane od takve proizvodnje., H. Biltoft-Knudsen, M. Yde Knudsen, *Product Liability, European Community Law After 1992, A Practical Guide for Lawyers Outside the Common Market*, Deventer, Boston, 1993., str. 150., Navedeno prema: M. Stanivuković, o. c., str. 344.

⁵⁰ *The producer shall not be liable as a result of this Directive if he proves: (a) that he did not put the product into circulation; or (b) that, having regard to the circumstances, it is probable that the defect which caused the damage did not exist at the time when the product was put into circulation by him or that this defect came into being afterwards; or (c) that the product was neither manufactured by him for sale or any form of distribution for economic purpose nor manufactured or distributed by him in the course of his business; or (d) that the defect is due to compliance of the product with mandatory regulations issued by the public authorities; or (e) that the state of scientific and technical knowledge at the time when he put the product into circulation was not such as to enable the existence of the defect to be discovered; or (f) in the case of a manufacturer of a component, that the defect is attributable to the design of the product in which the component has been fitted or to the instructions given by the manufacturer of the product (Article 7).*

⁵¹ Slučajeve odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom treba razlikovati od slučajeva odgovornosti prodavatelja za fizičke nedostatke na prodanoj stvari i garancije (jamstva) za ispravno funkcioniranje prodane stvari, Vidi: J. Radišić, *Garancija za trajan kvalitet i odgovornost za štetu od stvari sa nedostatkom*, Beograd, 1972.; L. Spirović-Jovanović, *Garantija za ispravno funkcionisanje stvari*, Beograd, 1975.; Š. Čović, *Saobraznost isporuke robe sa ugovorom o međunarodnoj kupoprodaji*, Sarajevo, 1977.; P. Klarić, *Odštetno pravo*, Zagreb, 1996., str. 159. – 190.

⁵² «Za štetu prouzročenu upotrebom neispravne opeke pri izgradnji stamenih objekata odgovara njen proizvođač.», Bilten Vrhovnog suda BiH, br. 3/78., str. 36.; Navedeno prema: Š. Čović, *Odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom*, Pravni život br. 5., Beograd, 1975., str. 5.; «Proizvođač automobila odgovara za štetu nastalu zbog skrivenih mana automobila koje predstavljaju greške u konstrukciji – zbog lošeg mehanizma za zatvaranje vrata – zbog čega je osoba za vrijeme vožnje ispala iz automobila.», Vrhovni sud Jugoslavije, Rev. 693/65.; Navedeno prema: S. Cigoj, *Građanska odgovornost*, u knjizi *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, Tom prvi, Beograd, 1978., str. 525.; «Proizvođač šampona dužan je platiti oštećenju osobi naknadu za neugodnosti i duševne patnje (neimovinska šteta), koju je pretrpjela zbog toga što joj je nakon uporabe šampona kosa dobila nenormalan izgled sličan modrom indigu, koje je stanje trajalo nekoliko mjeseci i kroz koje je vrijeme oštećena imala razne neugodnosti, a bila je zabrinuta zbog mogućnosti nastupa trajnih posljedica.», Vrhovni sud Hrvatske, Gž 3701/72. od 16. 11. 1973. (Pregled sudske prakse, br. 4-76); Presuda navedena prema: P. Klarić, *Odgovornost za štete nastale uporabom medicinskih tehničkih uređaja*, Pravo u gospodarstvu, vol. 41., br. 4., 2002., str. 84.

⁵³ I. Crnić, *Naknada štete*, Zagreb, 1998., str. 65.

⁵⁴ ZOO regulira odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom odredbama čl. 179., u Glavi II. (*Nastanak obveza*), Odjeljku 2. (*Uzrokovanje štete*), Odsjeku 5. (*Odgovornost za štetu od opasnih stvari ili opasnih djelatnosti*).

⁵⁵ Nesumnjivo postoji potreba za jednim opsežnijim i preciznijim zakonskim reguliranjem ove problematike, jer pravila o građanskoj odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom, sadržana odredbama čl. 179. ZOO-a, ne zadovoljavaju ni u kvantitativnom, ali ni u kvalitativnom aspektu. Kako sada stvari stoje, odgovornost proizvođača za neispravne proizvode u novom Zakonu o obligacionim odnosima Federacije BiH/Republike

«(1) *Tko stavi u promet neku stvar koju je proizveo, a koja zbog nekog nedostatka predstavlja opasnost štete za osobe ili stvari, odgovara za štetu koja bi nastala zbog nedostatka.*

(2) *Proizvođač odgovara i za opasna svojstva stvari ako nije poduzeo sve što je potrebno da štetu, koju je mogao predvidjeti, spriječi upozorenjem, sigurnom ambalažom ili drugom odgovarajućom mjerom».*

Vidljivo je da je zakonodavac predvidio i objektivnu (čl. 179., st. 1.) i subjektivnu (čl. 179., st. 2.) odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom.

Odredba iz st. 1. čl. 179. ZOO-a donosi objektivnu odštetnu odgovornost, i to ne nekakvu modificiranu odgovornost (kako npr. postoji u komunitarnom pravu).⁵⁶

Subjektivna presumirana odgovornost proizlazi iz sadržaja odredbe st. 2. čl. 179. prema kojoj proizvođač odgovara za štetu «*koju je mogao predvidjeti*», kao i za «*opasna svojstva stvari*» kojih je, dakle, svjestan pa je dužan poduzeti sve što je potrebno da spriječi nastanak štete.⁵⁷ ⁵⁸ Prema tome, proizvođač se može osloboditi odgovornosti dokazom nekrivnje, odnosno ukoliko dokaže *poduzeo sve što je potrebno da štetu, koju je mogao predvidjeti, spriječi upozorenjem, sigurnom ambalažom ili drugom odgovarajućom mjerom.*

*Sukladno općim propisima o odgovornosti za štetu i propisima o odgovornosti proizvođača, odnosno dobavljača za proizvode s nedostatkom ili pogreškom, kada zbog nedostatka ili pogreške na proizvodu ili nedostatka ili pogreške na napucima za uporabu proizvoda nastane smrt ili tjelesna ozljeda potrošača ili kada zbog nedostatka ili pogreške na proizvodu nastane šteta na drugom proizvodu, proizvođač, odnosno dobavljač dužan je nadoknaditi nastalu štetu, u skladu sa zakonom (čl. 20., st. 1. ZZP).*⁵⁹ I prema ZZP-u

Srpske bit će opsežnije i preciznije regulirana. Ovdje citiramo stručno mišljenje prof. dr. sc. S. Perovića o odredbama (Nacrta Zakona o obligacionim odnosima Federacije BiH/Republike Srpske) kojima je regulirana odgovornost proizvođača za neispravne proizvode: «*Što se tiče odgovornosti proizvođača za neispravne proizvode (čl. 235. – 242.) treba reći da je ta odgovornost detaljno regulirana, što je i potrebno s obzirom na aktualnost i obimnost takvih šteta u suvremenim uvjetima tehničkog razvoja. Međutim Nacrt bi ovdje trebao energičnije da stane na stanovište da je tu riječ o objektivnoj odgovornosti i da se proizvođač stvari s nedostatkom može osloboditi odgovornosti samo u slučaju više sile, krivnje oštećenika ili treće osobe (čl. 213.). U tom, slučaju ne bi trebalo nabrajati sve situacije koje ekskulpiraju proizvođača (čl. 235.)*», S. Perović, *Stručno mišljenje o Nacrtu Zakona o obligacionim odnosima Federacije BiH/Republike Srpske, knjiga I., Opšti dio, sa stanjem 28. I. 2003*, Beograd, 2003. godine., str. 41.; Bez obzira što su odredbe Nacrta u velikoj mjeri sukladne odredbama Direktive (bolje rečeno odredbama ZZP-a), mišljenja smo da BiH treba izabrati rješenja i opcije koje ne odstupaju od duha Direktive, ali koje najviše moguće pogoduju interesima BiH. Treba imati na umu da Direktiva u praksi nije proizvela očekivane učinke, te je stoga njezina reforma nužna. Sigurni smo da će se značajnija reforma europskog prava odgovornosti za proizvode s nedostatkom uskoro dogoditi.

⁵⁶ A. Radolović, *Odgovornost proizvođača za štetu od proizvoda*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 22., br.1., 2001., str. 353.

⁵⁷ Tako: T. Jelić, *Gradansko-pravna odgovornost za štetu koju je prouzročio proizvod s nedostatkom*, Informator br. 4810., Zagreb, 2000., str. 7.

⁵⁸ Neki autori (O. Jelčić, *Odgovornost proizvođača stvari s nedostatkom*, Naša zakonitost br. 9.-10., 1987., str. 1175.) smatraju da je odgovornost proizvođača i za opasna svojstva stvari kauzalna, jer sama činjenica da je stvar stavljena u promet bez odgovarajućeg upozorenja ili poduzimanja drugih mjera radi korištenja stvari bez štetnih posljedica, dovoljna za proizvođača ako bi nastupila šteta, bez obzira je li za takav propust kriv.

⁵⁹ Mišljenja smo da su redaktori ZZP-a ovu odredbu mogli mnogo jednostavnije, jasnije, kraće i preciznije formulirati. Naime, ovako glomazna i razvučena rečenica (odredba), s nekoliko suvišnih izraza, zasigurno ne doprinosi njezinom lakšem razumijevanju i primjenjivanju. Svjesni smo da je zakonodavac koristeći izreke «*nedostatak ili pogreška*» (a ne jedan od tih izraza) htio riješiti (izbjeći) dvojbu da li govoriti o «*nedostatu proizvoda*» ili o «*greškama proizvoda*». Ovakvom formulacijom dvojba (ako postoji i ako je treba isticati) nije riješena. Neki autori (I. Todorović, *Odgovornost proizvođača za štetu od stvari sa nedostatkom ili sa opasnim svojstvima*, Pravni život, br. 12, Beograd, 1981., str. 57.) posebno ističu da se pod «*nedostatkom*» podrazumijeva ne samo slučaj kada u stvar nije ugrađen neki važan element, pa joj «*nedostaje*», već i slučaj kada je ugrađen

proizvođač odgovara za štete prouzročene nedostatkom i opasnim svojstvima stvari ako na ta svojstva potrošač nije bio adekvatno upozoren. Mogući osnovi isključenja i ograničenja odgovornosti proizvođača predviđeni ZZP-om (kao i Direktivom) suviše su brojni i dovode u pitanje objektivnu odgovornost proizvođača. *Proizvođač, odnosno dobavljač oslobađa se odgovornosti ako dokaže da je šteta nastala zbog razloga koji nije bilo moguće predvidjeti, izbjeći ili ukloniti* (čl. 22., st. 2. ZZP), drugim riječima, da se šteta dogodila višom silom.⁶⁰ *Proizvođač, odnosno dobavljač ne odgovara za štetu, ako dokaže: a) da proizvod nije stavio u prodaju; b) da nedostatak ili pogreška prouzročena proizvodom nije postojala kada je proizvod stavljen u prodaju; c) da se pridržavao obvezujućih propisa propisanih za proizvod; d) da je izradio samo sastavni dio proizvoda, odnosno da je pribavio samo sirovinu, pomoćnu sirovinu i/ili dodatak (aditiv), te da je nedostatak ili pogreška nastala zbog sastojka proizvoda u kojem je sastavni dio ugrađen, odnosno za koji je bila uporabljena osnovna ili pomoćna sirovina ili dodatak, a ako je šteta nastala zbog nepridržavanja naputaka ili napomena proizvođača tog proizvoda; e) da svjetska razina znanosti i tehnički stupanj razvijenosti u vrijeme stavljanja proizvoda u prodaju nisu omogućavali otkrivanje nedostatka ili pogreške na proizvodu* (čl. 25. ZZP).⁶¹

Proizvod i njegovi nedostaci - Pojam proizvoda definiran je u čl. 2. Direktive. Proizvod su sve pokretne stvari, čak i ako su ugrađene u drugu pokretninu ili nekretninu, s izuzećem primarnih poljoprivrednih proizvoda, divljači i nuklearne energije. Proizvodom u smislu Direktive smatra se i električna energija. Pod primarnim poljoprivrednim proizvodima razumijevaju se proizvodi tla, proizvodi dobiveni uzgojem stoke i ribarski proizvodi (u širem smislu), izuzev (poljoprivrednih) proizvoda koju su prošli početnu obradu.⁶² Prema odredbi čl. 15. st. 1. (a) Direktive države članice mogu u pojam proizvoda uključiti primarne poljoprivredne proizvode i divljač.⁶³ Pojam primarni poljoprivredni proizvodi ovdje se uglavnom odnosi na robe i sirovine poljoprivrednog podrijetla u neprerađenom ili neznatno prerađenom stanju (npr. žitarice, mlijeko, jaja i sl.), dok se pod pojmom poljoprivredni proizvodi podrazumijevaju uglavnom proizvodi nastali preradom primarnih poljoprivrednih

neki element ili unijet neki zadatak koji se nije smio ugraditi, odnosno unijeti u stvar, kao i slučaj kada je taj element neispravan ili nestručno proizveden, odnosno ugrađen. Sve su to nedostaci, neispravnosti, manljivosti, koje proizvedenu stvar čine opasnom kada se stavi u promet, odnosno upotrijebi.

⁶⁰ Prije svega, proizvođač se može osloboditi odgovornosti ako dokaže da nisu ispunjene pretpostavke koje se traže za njegovu odgovornost. S obzirom da ZOO ne predviđa posebne mogućnosti oslobođenja odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom i da je odgovornost proizvođača objektivna, to se na oslobođenje odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom primjenjuju opća pravila o oslobođenju od (objektivne) odgovornosti za štete od opasnih stvari i djelatnosti. ZOO (čl. 177.) predviđa tri (posebne) mogućnosti oslobođenja odgovornosti za štete od opasnih stvari, koje se mogu smatrati razlozima za oslobođenje odgovornosti proizvođača stvari s nedostatkom. Prema tome, sukladno čl. 177. ZOO proizvođač se može osloboditi odgovornosti ukoliko dokaže: 1. da šteta potječe od nekog uzroka koji se nalazio izvan stvari (s nedostatkom), a čije se djelovanje nije moglo predvidjeti, izbjeći ili otkloniti; 2. da je šteta nastala isključivo radnjom oštećenika; 3. da je šteta nastala isključivo radnjom treće osobe., Vidi: M. Vedriš. P. Klarić, *Građansko pravo*, Zagreb, 2000., str. 578. i 579.

⁶¹ Nespretnosti u izražavanju i greške u prevodenju termina koje sadrži Direktiva vidljive su i u ovoj odredbi.

⁶² Čl. 2. Direktive nije izričito odredio što se podrazumijeva pod *početnom preradom*, ali se u stavku 3. preambule spominje *prerada industrijske naravi* (npr. kuhanje, zračenje, konzerviranje, zamrzavanje, pasteriziranje, pakiranje, sušenje, etiketiranje, ali vjerojatno ne i sortiranje, pranje ili klasiranje) *koja bi mogla prouzročiti nedostatke na takvim proizvodima.*, Vidi: A. Geddes, *Product and Service Liability in the EEC*, London, 1992., str. 13. i 14.

⁶³ Nakon krize s «kravljim ludilom» Komisija je podnijela prijedlog da se načelo objektivne odgovornosti proizvođača za proizvode s nedostatkom proširi na primarne poljoprivredne proizvode i divljač. Direktiva iz 1999. godine sada obvezuje države članice da prošire djelokrug objektivne odgovornosti i na poljoprivredne proizvode koji nisu prošli početnu obradu.

proizvoda i sirovina (npr. pekarski proizvodi, gotova jela, konzervirano i smrznuto voće i povrće i sl.).⁶⁴

Prema odredbi st. 2. čl. 19. ZZP-a *proizvod je svaka pokretna stvar dobivena proizvodnim ili vještačkim putem,*⁶⁵ *čak i kada je dio druge pokretne stvari ili je povezana s nekretninom, uključujući i svaki oblik energije.*⁶⁶

Pored toga što se pojam «proizvoda» treba tumačiti vrlo široko, javljaju se dvojbe, nejasnoće i problemi glede nekih specifičnih proizvoda kao što su: softver,⁶⁷ proizvodi biotehnološke industrije (npr. genetički modificirani organizmi – GMO), otpad, rabljeni ili prerađeni proizvodi, ljudska krv i krvni pripravci, ljudsko tkivo, komponente ili sastavni dijelovi proizvoda itd.).

Proizvod s nedostatkom postoji kada ne daje sigurnost koju je osoba ovlaštena očekivati, uzimajući u obzir sve okolnosti, uključujući: prezentaciju proizvoda; uporabu koja se razumno mogla očekivati; i vrijeme kada je proizvod stavljen u promet (čl. 6. (1)

⁶⁴ Vidi: Ž. Šuman, *Neki problemi globalne trgovine poljoprivrednim proizvodima na pragu 21. stoljeća*, Mostar, 1999., str. 157.

⁶⁵ Moramo naglasiti da nam je nejasna formulacija «*Proizvod je ... stvar dobivena proizvodnim ili vještačkim putem, ...*». Pretpostavljamo da se prirodni proizvodi ili, preciznije rečeno, poljoprivredni, ribarski, stočarski, pčelarski proizvodi u neprerađenom ili neznatno prerađenom stanju ne smatraju proizvodom u smislu navedene odredbe. U tom slučaju, nije nam jasno zašto je zakonodavac isključio navedene proizvode iz definicije proizvoda, ako se zna da i Direktiva (s izmjenama iz 1999. godine) u pojam proizvoda uključuje iste.

⁶⁶ ZOO ne objašnjava pojam stvari, niti daje mnogo elemenata za određenje pojma nedostatka, izuzev što ukazuje na stvar koju je proizvođač proizveo i okolnost da zbog nedostatka (na toj stvari) prijeti opasnost štete. Mišljenja smo da pojam proizvoda (stvari), ali i nedostatka na proizvodu, treba tumačiti vrlo široko.

⁶⁷ Pitanje odgovornosti za štetu od softvera s nedostatkom poprima veliku važnost i predstavlja novi izazov za pravnu znanost i praksu, jer se softver sve više koristi u mnogim segmentima našeg života i naš život u velikoj mjeri ovisi o njemu. Mnogo je slučajeva gdje je softver (s nedostatkom) prouzročio štetu na čovjekovim materijalnim i nematerijalnim dobrima. Budući da se Direktiva ne odnosi izričito na softver, njezina primjena ovisi o izuzetno bitnom pitanju može li se softver promatrati kao proizvod. Točna pravna priroda softvera (i priroda softvera s nedostatkom) bila je predmet mnogih stručnih rasprava. Međutim, do danas u europskom pravu nije riješena dvojba da li je softver proizvod koji potpada pod režim Direktive ili je nešto drugo (npr. usluga). Razlog zbog kojeg bi softver mogao biti isključen iz okvira «proizvoda» može ležati u stajalištu da je softver nematerijalan. Softver nije fizička ili materijalna stvar - bit softvera ne leži u rasporedu magnetnih čestica na disketi kao što ni bit knjige ne leži u obliku slova stranicama. Iako se u Direktivi ne spominje materijalnost, izgleda da se ona ne odnosi na namaterijalne proizvode. Taj se zaključak izvodi iz činjenice što se za električnu energiju u Direktivi izričito kaže da je proizvod, što navodi na zaključak da su sve ostale nematerijalne stvari isključene po osnovi pravila *unius inclusio est alterius exclusio* (uključenje jednog isključuje ostalo). Materijalnost se pokatkad izvodi iz razlike između materijalnog nosača softvera (programski disk ili CD Rom) i sadržaja softvera (informacije sadržane u samom softveru). Na temelju toga se tvrdi da je prvo proizvod i da Direktiva jasno vrijedi za taj proizvod, dok drugo nije proizvod. U situacijama kada se softver prenosi neovisno od materijalnog nosača, npr. putem globalne računalne mreže, Direktiva se neće primjenjivati, ali ako je softver ugrađen u materijalni nosač, Direktiva će se primjenjivati. Ova bi razlika mogla dovesti do vrlo nepravednih rezultata za oštećenu osobu kojoj je sasvim svejedno na koji je način softver stečen. Postoje mišljenja da je standardni softver ili softver namijenjen širem krugu korisnika i koji se nalazi u prodaji «na policama» trgovina (npr. programski paket koji se sastoji od medija – diska, diskete i sl. s licenciranim programima, priručnika, registracijske kartice i ostalog materijala) proizvod koji potpada pod definiciju proizvoda iz Direktive, dok softver posebno napravljen za točno određenog pojedinca znači pružanje usluge. Smatramo da i jedan i drugi softver predstavljaju proizvod, jer softver koji je danas namijenjen samo određenom klijentu, sutra može postati standard i prodavati se na masovnom tržištu. Oštećenoj osobi je sasvim svejedno je li softver materijalan ili nije, da li se radi o standardnom softveru (*standard software*), softveru po mjeri posebne grupe potrošača (*made to measure*) ili softveru proizvedenom po narudžbi točno određenog potrošača (*customized software*), jer ona samo zna za štetu koja joj je prouzročena., Vidi: O. Molinari, *Liability in the Information Society: Software, information and the legal environment*, United Arab Emirates, 2002., str. 3., [www.molinarilegal.com/pdfs/liab\(3\).pdf](http://www.molinarilegal.com/pdfs/liab(3).pdf) I. J. Lloyd, *Information Technology Law*, London, Edinburgh, Dublin, 1997., str. 409. i 410.; O. Molinari, *Liability in the Information Society: Software Contracts and Quality*, United Arab Emirates, 2002., str. 1., [www.molinarilegal.com/pdfs/liab\(2\).pdf](http://www.molinarilegal.com/pdfs/liab(2).pdf)

Direktive).⁶⁸ Ukoliko se nakon stavljanja proizvoda u promet pojavi bolji (tehnološki perfektniji) proizvod, to ne znači da će se prethodni proizvod smatrati s nedostatkom (čl. 6. (2) Direktive). Mnogi autori postavljaju pitanje na koju ili kakvu se osobu odnosi definicija iz čl. 6. (1) Direktive (razumna osoba, prosječna osoba, prosječan potrošač, prosječan potrošač proizvoda koji je u pitanju, osoba određenih godina, spola, položaja, imovinskog stanja i sl.). Na ovo pitanje Direktiva ne daje odgovor i malo je slučajeva iz sudske prakse koji bi mogli pomoći. Ako je namjera uvesti standard razumne osobe, onda to znači ponovno uvođenje standarda krivnje, odnosno načela subjektivne odgovornosti. Naime, kakva bitna razlika postoji između dokaza da proizvod nije zadovoljio očekivanja razumne osobe i dokaza da je proizvođač postupao nerazumno u proizvodnji i stavljanju promet proizvoda?⁶⁹ Pravni standardi (*razumno očekivana uporaba, ovlašteno očekivana sigurnost proizvoda*) uporabljeni u čl. 6. (1) Direktive nisu dovoljno precizni, te njihovo preciziranje ovisi o zakonodavstvu i sudskoj praksi država članica.⁷⁰ Standard sigurnosti proizvoda mora biti prosuđivan prema objektivnom kriteriju, a ne prema subjektivnom očekivanju konkretnog potrošača koji je pretrpio štetu.

Smatrat će se da proizvod ima nedostatak ili pogrešku kada njegova ispravnost ne ispunjava razumno očekivanje potrošača. Prigodom ocjene razumnog očekivanja potrošača uzet će se u obzir: a) zamisao o proizvodu u odnosu na njegovu namjenu; b) predvidivu uporabu proizvoda na uobičajeni način; c) nadnevak kada je proizvod prodan» čl. 21., st. 1. ZZP. Vidljivo je da odredbe ZZP-a nisu riješene subjektivnosti, jer se u njima kao mjerilo za utvrđivanje nedostatka proizvoda navodi ispravnost proizvoda koju je potrošač mogao razumno očekivati.

Šteta kao pretpostavka odgovornosti - Odredbama čl. 9. Direktive određene su vrste šteta za koje se može tražiti odnosno ostvariti naknada. Direktiva pod pojmom šteta podrazumijeva: štete prouzročene smrću ili tjelesnom ozljedom; štete zbog uništenja ili oštećenja drugih stvari, namijenjenih (objektivni kriterij) i uglavnom korištenih (subjektivni kriterij) za privatne potrebe ili potrošnju (tzv. osobna imovina), u odnosu na proizvod s nedostatkom, a čiji iznos nije manji od 500 ECU-a (danas 500 eura). Temeljem pravila Direktive ne naknađuje se šteta na samom proizvodu (naknađuje se samo po osnov ugovorne odgovornosti), zatim nematerijalna šteta, šteta na tzv. komercijalnoj imovini (namijenjenoj poslovanju) i tzv. čista imovinska šteta koja nije izravna posljedica povrede osobe ili oštećenja odnosno uništenja stvari (npr. izmakli profit).⁷¹ Prema tome, sukladno odredbama Direktive, odgovara se samo za tzv. materijalnu štetu, dok su za nematerijalne štete mjerodavni opći propisi o odgovornosti za štete svake države članice Europske unije.

U segmentu određenja šteta za koje proizvođača odgovara odredbe ZZP-a skore da se ne razlikuju od odredbi Direktive. Naime, ZZP pod pojmom šteta podrazumijeva: štete prouzročene smrću ili tjelesnom ozljedom (potrošača); štete zbog oštećenja drugih proizvoda,

⁶⁸ Za razliku od Direktive koja daje opći pojam nedostatka, američki *Restatement of the Law Third, Torts 3d: Products Liability* (American Law Institute - ALI) razlikuje tri vrste nedostatka proizvoda, i to: nedostatak u dizajnu (*design defect*), proizvodni nedostatak (*manufacturing defects*) i nedostatak u upozorenju (*warning defects*)., Vidi: D. Owen, *Products Liability Law Restated*, South Carolina Law Review, vol. 49., 1998., str. 273. – 293.; W. L. Prosser, *Strict Liability to the Consumer in California*, Hastings Law Journal, vol. 50., 1999. (first published 1966.), str. 813. – 860.; J. W. Wade, V. E. Schwartz, K. Kelly, D. F. Partlett, *Cases and materials on torts* (Chapter XV. Product Liability), Westbury, New York, 1994., str. 720. – 769.

⁶⁹ M. Mildred, *Product Liability and Electromagnetic Fields*, London, 2001., str.2.; Navedeni rad je dostupan na sljedećoj web adresi; www.era.int/www/pdf/emf_conf/mildred_text.pdf

⁷⁰ Strogost režima objektivne odgovornosti proizvođača i s ovom odredbom je dovedena u pitanje.

⁷¹ P. Klarić, *Odgovornost za štete nastale uporabom medicinskih tehničkih uređaja*, Pravo u gospodarstvu, vol. 41., br. 4., Zagreb, 2002., str. 85.

namijenjenih za osobnu uporabu, u odnosu na proizvod s nedostatkom, a čiji iznos nije manji od 50 KM.

Odredbe čl. 179. ZOO-a ne preciziraju pojam štete za koju proizvođač odgovara, nego se u njima govori o odgovornosti za «...štete za osobe ili stvari», pri čemu se prije svega misli da je za odgovornost proizvođača relevantna sekundarna, sporedna, prateća, posredna, refleksna šteta. Refleksna šteta nastaje «zbog mane» (a ne «od mane») i obuhvaća umanjene osobnih i imovinskih dobara kupca, korisnika stvari s nedostatkom, ili nekog trećeg tko se nađe u njegovoj blizini.⁷² Refleksna je šteta «šteta na drugim stvarima», dakle na dobrima izvan same stvari koja ima grešku.⁷³ Pravilnom interpretacijom čl. 179. ZOO-a pojam štete za koju proizvođač odgovara (u smislu ove odredbe) mogu se smatrati sve štete koje se inače priznaju u bosanskohercegovačkom pravu, pod uvjetom da su posljedica nedostatka, odnosno opasnih svojstava proizvoda za koji proizvođač odgovara.⁷⁴

Uzročna veza između štete i štetne radnje - Postoji niz posebnih problema koji se pojavljuju u području odgovornosti za proizvode s nedostatkom, ali ipak, nema sumnje, da je na ovom području, kao i na drugim, dokaz uzročnosti centralno i najosjetljivije pitanje, te je nužan uvjet (*conditio sine qua non*) odgovornosti (proizvođača). Dakle, u građanskopravnoj odgovornosti za naknadu štete nastale od proizvoda s nedostatkom jedna od nužnih pretpostavki (koja se u pravilu ne predmijeva) je postojanje uzročne veze između štete i štetne radnje, odnosno, u ovom slučaju, između štete i proizvoda s nedostatkom. Bez uzročne veze nema ni štetnikove (proizvođačeva) odgovornosti za štetu od proizvoda s nedostatkom. Kada ne bi bilo kauzalne veze, tj. ako bi se šteta naknađivala uvijek, bez obzira tko je prouzrokovao, kada bi osoba koja prouzročila štetu ostala anonimna, tada bi takva naknada izlazila iz domena građanskopravne odgovornosti.⁷⁵ Prema čl. 4. Direktive oštećenik je dužan dokazati štetu, nedostatak i uzročnu vezu između mane stvari i štete koja mu je nastupila. Oštećeni će relativno lako dokazati uzročnost u tzv. normalnim okolnostima. Međutim, u određenim slučajevima, vrlo je teško dokazati kauzalitet (tehnički složeni proizvodi, veliki troškovi vještačenja, fizički nestanak proizvoda s nedostatkom itd.). Razlog pravičnosti, težina i specifičnost dokazivanja kauzaliteta između mane stvari i štete zahtijeva da se ispita mogućnost olakšanja dokazivanja uzročne veze, naravno uvijek ostajući u okvirima građanskopravne odgovornosti. To je moguće postići putem elastičnog i proširenog dokazivanja uzročnosti pomoću pretpostavki o uzročnosti koje olakšavaju položaj oštećenika, te pružaju mogućnost da štetu ne snosi on, nego vjerojatni uzročnik. U tom smislu, trebalo bi ozbiljno analizirati mogućnost da proizvođač odgovara za štetu od (njegovog) proizvoda s nedostatkom, ne samo kada je dokazano da šteta potječe od njegovog proizvoda, nego i kada je (samo) vjerojatno da je šteta nastala od njegovog proizvoda. Prema tome, navedena dokazna olakšica u korist oštećene osobe postoji kada je prouzročena šteta tipična i vjerojatno nastala od proizvoda s nedostatkom, uzimajući u obzir redoviti tijek stvari i postojeće životno iskustvo.⁷⁶

Potrošači rijetko imaju znanje, iskustvo, financijska i tehnička sredstva potrebna za dokazivanje mane proizvoda, posebice u slučaju tehnički veoma složenih proizvoda. Proizvođači imaju daleko veća sredstva pomoću kojih mogu dokazati nepostojanje greške na proizvodu. Zbog tog razloga postoji prijedlog da bi teret dokazivanja kauzaliteta trebalo

⁷² J. Radišić, *Obligaciono pravo*, Beograd, 2000., str. 256.

⁷³ A. Radolović, o. c., str. 354.

⁷⁴ Tako (u hrvatskom pravu): S. Petrić, o. c., str. 386.

⁷⁵ D. Stojanović, *Građanskopravna odgovornost za atomske štete prema trećim licima*, Beograd, 1965., str. 54.

⁷⁶ Ne smijemo zanemariti stajališta izražena u pravnoj teoriji i praksi o potrebi ublažavanja pravila o teretu dokazivanja oštećene osobe dokaznim olakšicama (u njegovu korist) u posebnim i precizno određenim situacijama. Ovdje se misli, prije svega, na spomenuti tzv. *dokaz na prvi pogled (prima facie)* i na *obrtnje tereta dokazivanja*.

prebaciti na proizvođača.⁷⁷ Ako oštećeni dokaže da je pretrpio povredu zbog proizvoda, i to proizvoda s nedostatkom, treba zaključiti da postoji uzročnost. Naime, u «tipičnim situacijama» sudu bi bilo moguće utvrditi postojanje nedostatka ili uzročno-posljedičnog odnosa između mane proizvoda i štete, stavljajući na teret proizvođaču da dokaže suprotno. Ovakav prijedlog (obrtanje tereta dokazivanja) naišao je na opću kritiku. Istican je argument tehničke prirode, a to je da su okolnosti u kojima bi ova pretpostavka vrijedila sasvim nejasne, tj. što bi to bila «tipična situacija». Industrijalci tvrde da bi to pravilo izazvalo poplavu tužbi, jer bi sama tvrdnja tužitelja (oštećenika) da je pretrpio štetu povlačila za sobom odgovornost i mogla bi ohrabriti neutemeljene i lažne zahtjeve. Tvrdnja da je neki proizvođač odgovoran mogla bi biti potpuno proizvoljna i netočna, te bi dovela ismijavanja pravnog sustava kad bi očito nevini proizvođači morali pobijati svoju (ne)odgovornost. Odgovornost zasnovana na tvrdnji vodi u anarhiju.

Što se tiče uzročno-posljedične veze štete i mane proizvoda, mišljenja smo da je u ZZP-u napravljen jedan iznimno značajan propust. Naime, sukladno st. 1. čl. 22. *oštećeni potrošač dužan je dokazati postojanje nedostatka ili pogreške i nastalu štetu*. Zakonodavac je morao izričito propisati da je oštećena osoba (potrošač) dužna dokazati štetu, nedostatak proizvoda i **uzročnu vezu** između štete i proizvoda s nedostatkom.

Kvantitativno ograničenje odgovornosti za štete od proizvoda s nedostatkom - Direktiva usvaja fiksnu sumu do (od) koje proizvođač odgovara za štetu od proizvoda s nedostatkom. Predviđena je i gornja i donja granica odgovornosti. Što se tiče gornje granice odgovornosti, člankom 16. Direktive propisano je da svaka država članica može proizvođačevu odgovornost za štete zbog smrti ili tjelesne povrede, koje su prouzročene identičnim proizvodima s istim nedostatkom, ograničiti do iznosa koji ne može biti manji od 70 milijuna ECU-a (sada 70 milijuna eura).⁷⁸ Prigodom usvajanja Direktive istican je argument da je gornja granica od 70 milijuna eura na takvoj razini da može nadmašiti iznos šteta čak i u najkatastrofalnijim slučajevima koji su se tada mogli predvidjeti. Također, proizvođači ističu da bi povećanje ili nepostojanje gornje granice odgovornosti stvorilo neizvjesnost i nesigurnost u pravnom okviru koji uređuje odgovornost za štete od proizvoda. Ukoliko ne bi bilo navedenog ograničenja, mnoge kompanije ne bi mogli opstati u «sukobu» s velikim brojem zahtjeva za naknadu štete, jer jednostavno nemaju dovoljno sredstava nit pokrića osiguranjem. Premija za policu osiguranja koja pokrivaju ovu razinu šteta bila bi, ukoliko bi se uopće mogla dobiti, previsoka.⁷⁹ Poradi ovih razloga, ističu proizvođači, gornja granica financijske odgovornosti proizvođača treba ostati na istoj razini, ako ne treba biti i smanjena. Što ako je povrijeđen veći broj ljudi i njihovi zahtjevi za naknadu štete prijeđu navedeno ograničenje? Ukoliko su zahtjevi postavljeni u isto vrijeme, moguća je proporcionalna naknada. Međutim, ukoliko se zahtjevi postavljaju sukcesivno tijekom dužeg vremena, postavlja se pitanje može li se desiti da pojedini oštećenici dobiju samo dio odštete ili da je uopće ne dobiju? S ovakvim limitom praktično je to moguće. Naime, oštećenik koji je tražio naknadu štete poslije ostalih oštećenika može stoga ostati bez naknade. Ipak, bilo bi

⁷⁷ Taj «dramatičan» prijedlog iznijela je gđa. Dagmar Roth-Behrendt, njemački član europskog Parlamenta, izvjestiteljica Odbora za okoliš, javno zdravlje i zaštitu potrošača. O tom, ali i drugim prijedlozima za izmjenu Direktive, vidi: C. Hodges, *Reform of Product Liability Directive 1998-1999*, London (McKenna & Co.), 1999.

⁷⁸ *Any Member State may provide that a producer's total liability for damage resulting from a death or personal injury and caused by identical items with the same defect shall be limited to an amount which may not be less than 70 million ECU* (Article 16.(1))

⁷⁹ European Consumer Law Group, *Analysis of the Replies to the Commission Green Paper on Product Liability*, Bruxelles, 2000., str. 17.

prilično nepraktično i besmisleno odgađati naknaditi štetu prvom uspješnom tužitelju da bismo vidjeli hoće li se pojaviti još tužitelja i kolika će biti visina njihove odštete.⁸⁰

Mišljenja smo da treba prihvatiti odgovornost proizvođača do granice do koje on može snositi tu odgovornost i da je ograničenje odgovornosti proizvođača za štete od proizvoda s nedostatkom do jedne određene sume sasvim normalno. Međutim, ne smijemo dopustiti da oštećeni na kojem nema nikakve krivnje za štetu od proizvoda s nedostatkom dobije neodgovarajuću naknadu ili da ostane bez naknade zbog (kvantitativnog) ograničenja odgovornosti proizvođača. Što je s onim dijelom rizika koji nije pokrio proizvođač odnosno osiguravatelj (70 ili više milijuna eura)? Za takve rizike treba stvoriti poseban jamstveni ili kompenzacijski fond (posebice za farmaceutske proizvode) koji će predstavljati osiguranje za oštećene osobe da će šteta biti naknađena. Kompenzacijska sredstva bila bi osigurana javnim financiranjem ili financiranjem od strane proizvođača istog proizvodnog sektora (npr. sredstva za fond farmaceutske industrije osigurali bi proizvođači farmaceutskih proizvoda). Ovdje moramo napomenuti da je odgovornost za naknadu štetu od proizvoda s nedostatkom, prije svega, na proizvođaču (i njegovom osiguravatelju), koji ima najviše ekonomske koristi od proizvodnje i stavljanja u promet proizvoda. Nije poželjno prebacivati odgovornost na javnu vlast ili društvo u cjelini stvaranjem fonda za naknadu šteta iz sredstava javnih prihoda. Međutim, kada se radi o ogromnim štetama, proizvođači često nisu u stanju podnijeti rizik takvih šteta, niti je osiguranje u stanju da te štete pokrije. Kod šteta velikih razmjera intervencija države može biti neminovna i javni fondovi moraju biti ustrojeni prvenstveno da bi pomogli oštećenim osobama.⁸¹ To se dogodilo u mnogim državama EU (npr. Francuska, Španjolska, Danska i dr.) u slučaju zaraze virusom HIV-a, ali i u drugim slučajevima. Intervencija javne vlasti treba da bude posljednji korak u sustavu odgovornosti za štete od proizvoda s nedostatkom, a ne prvi. Razlozi građanskopravnog jamstva države da će šteta biti naknađena kada poprimi ogromne razmjere, tj. kada prijeđe sumu koja je pokrivena odgovornošću proizvođača i koja je pokrivena osiguranjem, jesu slijedeći: 1. Odobravajući rad određenih proizvođača, čiji proizvodi (s nedostatkom) mogu prouzročiti kompleksne, tragične i ogromne štete (npr. proizvođači medicinskih proizvoda i lijekova), država je na neki način jamčila rizik štete od proizvoda koje je odobrila 2. U interesu države je dio odgovornosti za (katastrofalne) štete od proizvoda s nedostatkom preuzeti na sebe, kako bi povećala socijalno blagostanje građana; 3. Tradicionalna, normalna i logična je intervencija države u slučaju šteta ogromnih razmjera.⁸² Ako ikada budu ostvareni uvjeti da proizvođač odnosno osiguravatelj pokriju sve štete od proizvoda s nedostatkom, tada intervencija države neće biti nužna.

Što se tiče donje granice odgovornosti, odredbom članka 9. Direktive određena je odgovornost proizvođača za štete prouzročene na osobnoj imovini (imovini koju osoba upotrebljava izvan svoje profesije, isključivo u privatne svrhe ili potrošnju) iznad 500 ECU-a (danas 500 eura).⁸³ Na štete do tog iznosa ne primjenjuje se Direktiva, tj. oštećenik sam snosi štetu. Međutim, oštećene osobe mogu štetu do 500 eura naknaditi primjenom nacionalnih pravila država članica (naravno uz ispunjenje određenih pretpostavki), što je sukladno

⁸⁰ C. Hodges, *Report for the Services of the Commission of the Communities on the application of Directive 85/374/EEC*, 1994., u odlomku 26., str. 9. i 10.

⁸¹ Vidi: Green Paper «*Liability for Defective Products*», Report prepared by Instituto Nacional del Consumo, Ministry of Health & Consumer Affairs, Madrid, 1999.

⁸² Vidi: D. Stojanović, o. c., str. 70. – 75.

⁸³ *For the purpose of Article 1, 'damage' means: (a) damage caused by death or by personal injuries; (b) damage to, or destruction of, any item of property other than the defective product itself, with a lower threshold of 500 ECU, provided that the item of property: (i) is of a type ordinarily intended for private use or consumption, and (ii) was used by the injured person mainly for his own private use or consumption. This Article shall be without prejudice to national provisions relating to non-material damage (Article 9.)*

Direktivi, koja upućuje na supsidijarnu primjenu odredbi nacionalnih zakona država članica o ugovornoj ili izvanugovornoj odgovornosti ili propisa o posebnoj odgovornosti.⁸⁴ Slijedi dakle da pravila o odgovornosti utemeljenoj na krivnji štetnika, zajedno s pravilima o objektivnoj odgovornosti predviđenim Direktivom, mogu osigurati oštećenoj osobi potpuno obeštećenje.⁸⁵ Donja granica odgovornosti proizvođača za štete prouzročene na osobnoj imovini uvedena je kako bi se izbjeglo parničenje za relativno beznačajne iznose. Troškovi parničenja (i za proizvođače i za potrošače) u odnosu na štetu bili bi nesrazmjerno veliki. Postoje prijedlozi da se donja granica ukine. Komisija ističe da bi ukidanje donjeg praga imalo za posljedicu povećanje broja slučajeva protiv proizvođača, što bi se moglo spriječiti poticanjem izvansudskih nagodbi za manje zahtjeve.⁸⁶

U bosanskohercegovačkom pravu nije predviđena gornja granica financijske odgovornosti proizvođača, ali je sukladno st. 2., čl. 20. ZZP-a proizvođač odnosno dobavljač dužan naknaditi štete zbog uništenja ili oštećenja drugih proizvoda u odnosu na proizvod s nedostatkom, namijenjenih za privatne potrebe ili potrošnju (tzv. osobna imovina), a čiji iznos nije manji od 50 KM.

ZOO nema odredbi o financijskoj granici odgovornosti proizvođača. a to onda znači da proizvođač odgovara za nastalu štetu u čitavom njezinom iznosu.

Vremensko ograničenje odgovornosti za štete od proizvoda s nedostatkom i zastara potraživanja - Odgovornost za štete od proizvoda s nedostatkom ograničena je ne samo kvantitetom, nego je ograničena i vremenski. Interes oštećenika je da mu šteta bude naknađena, bez obzira kad je nastupila, a interes štetnika je da vremenska granica odgovornosti prema oštećenoj osobi bude što kraća, kako bi njegov rizik bio što manji.

Sukladno odredbi čl. 7.(b) Direktive proizvođač neće odgovarati ako dokaže da, s obzirom na okolnosti slučaja, nedostatak vjerojatno nije postojao u trenutku stavljanja proizvoda u promet ili da je nedostatak nastao kasnije. Prema tome, proizvođač odgovara za štete koje nastanu nakon stavljanja proizvoda u promet. U ovom segmentu rješenje ZOO-a identično je rješenju iz Direktive. Naime, ZOO predviđa odgovornost proizvođača za štetu prouzročenu nedostatkom na (njegovom) proizvodu od trenutka stavljanja proizvoda u promet («*Tko stavi u promet neku stvar koju je proizveo..., odgovara za štetu koja bi nastala zbog nedostatka*»). Očito je da određivanje trenutka kada je proizvođač, na temelju određenog ugovora (kupoprodaja, najam, lizing, reklamni poklon i sl.),⁸⁷ stavio proizvod u promet ima presudnu ulogu u procjenjivanju primjene odgovarajućih pravila o odgovornosti. Naime, za štete koje nastanu prije stavljanja proizvoda u promet, odnosno dok se proizvod još nalazi u procesu proizvodnje ili čuvanja u prostorima proizvođača, proizvođač odgovara prema općim pravilima o odgovornosti za štetu. Ista pravila primjenjuju su ukoliko stvar proizvođaču bude protupravno oduzeta, odnosno izađe iz njegove kontrole protiv njegove volje.⁸⁸ Od trenutka stavljanja proizvoda u promet, proizvođačeva odgovornost je kauzalna tj. bez obzira na krivnju. Za proizvode koji se nalaze na tržištu vrijedi pretpostavka da su stavljeni u promet.⁸⁹

ZZP predviđa odgovornost proizvođača za štete koje nastanu nakon stavljanja proizvoda u prodaju. *Proizvođač ili dobavljač odgovoran je za štetu prouzročenu proizvodom, deset godina od dana kada je proizvod stavljen u prodaju* (čl. 24., st.1. ZZP). *Proizvod je*

⁸⁴ Vidi: članak 13. Direktive.

⁸⁵ Tako: A. Geddes, *Product and Service Liability in the EEC*, London, 1992., str. 26.

⁸⁶ Vidi: *REPORT FROM THE COMMISSION on the Application of Directive 85/374 on Liability for Defective Products*, Brussels, 31. 1. 2001., COM(2000) 893 final, str. 19.

⁸⁷ «...pravni osnov, ili čak punovažnost pravnog osnova na osnovu kojeg je proizvod stavljen u promet, kod odgovornosti za štetu ne igra ulogu.», J. Sekolec, o. c., str. 175.

⁸⁸ S. Petrić, o. c., str. 392.

⁸⁹ J. Radišić, o. c., str. 256.

stavljene u prodaju kada ga proizvođač ili dobavljač stavi na raspolaganje ili uporabu, u skladištu radi otpreme ili ga otpremi (čl. 23. ZZP).⁹⁰

Trajanje odgovornosti proizvođača određeno je normalnim životnim vijekom proizvoda, koji se mora utvrđivati u svakom slučaju ovisno o vrsti proizvoda.⁹¹ Ako je za proizvod predviđen rok trajanja, odnosno uporabe, proizvođač ili dobavljač odgovoran je za štetu samo u tom roku (čl. 24., st. 2. ZZP).

Direktiva predviđa dva roka zastare zahtjeva oštećenog za naknadu štete, i to: subjektivni rok od tri godine (*statute of limitation*) i objektivni (apsolutni) rok od deset godina (*statute of repose*).⁹² Prema odredbi čl. 10. Direktive zahtjev oštećenog za naknadu štete zastarijeva za tri godine od trenutka u kojem je oštećeni saznao ili morao saznati za štetu, nedostatak proizvoda i identitet proizvođača.⁹³ U svakom slučaju potraživanja zastarijevaju u roku od deset godina od stavljanja u promet proizvoda koji je uzrokovao štetu, osim ako je oštećeni u međuvremenu pokrenuo sudski postupak protiv proizvođača (čl. 11. Direktive).⁹⁴ U pogledu prekida i zastoja zastare primjenjuju se odredbe nacionalnog prava države članice (čl. 10., st. 2. Direktive).⁹⁵ Ne smijemo dopustiti da jedan oštećenik ostvari pravo na naknadu zahvaljujući činjenici što je štetu od proizvoda s nedostatkom pretrpio u desetogodišnjem roku, a drugi oštećenik ne može ostvariti to pravo samo zato što je štetu od proizvoda s nedostatkom pretrpio nakon deset godina. Drugim riječima, ako proizvođač ne odgovara nakon deset godina od trenutka stavljanja u promet proizvoda s nedostatkom, onda zasigurno štetne posljedice stavljanja u promet proizvoda s nedostatkom ne treba da snosi oštećena osoba, bilo da je riječ o štetama nastalim u desetogodišnjem periodu ili štetama nastalim poslije tok perioda.

Sukladno odredbama čl. 376. ZOO-a potraživanje naknade prouzročene štete zastarijeva za tri godine od kada je oštećenik saznao za štetu i osobu koja je štetu prouzročila, a u svakom slučaju za pet godina od kada je šteta nastala. Prema tome, ZOO predviđa subjektivni rok od tri godine i objektivni rok od pet godina.⁹⁶

Razvojni rizik (*development risk*) - U čl. 7.(e) Direktive predviđena je mogućnost da se proizvođač oslobodi odgovornosti ako dokaže da stupanj znanstveno-tehničkog, odnosno tehnološkog razvoja u vrijeme dok je proizvod bio pod njegovom kontrolom, odnosno u vrijeme stavljanja proizvoda u promet nije bio takav da je omogućavao otkrivanje postojanja nedostatka.⁹⁷ Iscrpna i dugotrajna rasprava o obrani «razvojnim rizikom» temeljni je razlog zašto je Direktiva donijeta tek jedanaest godina nakon donošenja

⁹⁰ Mišljenja smo da su ova rješenja ZZP-a (u jezičnom izražavanju) neodgovarajuća, te nedovoljno precizna i jasna.

⁹¹ S. Petrić, o. c., str. 392.

⁹² Vidi: M. W. Patrick, *The Products Liability Statute of Repose: Questioning the Constitutional Foundations*, Trail Briefs 23., 2002., www.ncatl.org/pdf/Trial%20Briefs/May02/Patrick_May02.pdf

⁹³ *Member States shall provide in their legislation that a limitation period of three years shall apply to proceedings for the recovery of damages as provided for in this Directive. The limitation period shall begin to run from the day on which the plaintiff became aware, or should reasonably have become aware, of the damage, the defect and the identity of the producer* (Article 10.(1))

⁹⁴ *Member States shall provide in their legislation that the rights conferred upon the injured person pursuant to this Directive shall be extinguished upon the expiry of a period of 10 years from the date on which the producer put into circulation the actual product which caused the damage, unless the injured person has in the meantime instituted proceedings against the producer* (Article 11).

⁹⁵ *The laws of Member States regulating suspension or interruption of the limitation period shall not be affected by this Directive* (Article 10.(2))

⁹⁶ Opširnije: A. Filipović, *Zastarelost potraživanja u sudskoj i poslovnoj praksi*, Beograd, 1999.

⁹⁷ «... the producer shall not be liable as a result of this Directive if he proves: ... (e) that the state of scientific and technical knowledge at the time when he put the product into circulation was not such as to enable the existence of the defect to be discovered ...»

prvog nacrtu Direktive. Obrana razvojnim rizikom (*development risk defense*) nalik je na obranu dostignutim stupnjem razvoja znanosti i tehnike (*state of the art defense*) u Sjedinjenim Državama.⁹⁸ Nema odgovornosti proizvođača ako na temelju dostignutog stupnja razvoja znanosti i tehnike u vrijeme stavljanja proizvoda u promet nije bilo moguće otkriti nedostatak na proizvodu. Ne uzima se u obzir stupanj razvoja znanosti i tehnike o kojem je proizvođač konkretno ili subjektivno bio ili mogao biti informiran, nego objektivni stupanj tehnološkog razvoja, uključujući i najviši stupanj razvoja, za kojeg se pretpostavlja da je proizvođač o njemu informiran u trenutku stavljanja konkretnog proizvoda u promet.⁹⁹ Prema tome, potrebno je da postoji apsolutna objektivna nemoćnost otkrivanja nedostatka na proizvodu, tj. proizvođač se ne može osloboditi odgovornosti dokazujući da iz nekog opravdanom ili neopravdanog razloga, nije bio upoznat sa stupnjem znanstvenog i tehničkog razvoja u svijetu i da zbog toga nije bio u stanju u vrijeme stavljanja proizvoda u promet otkriti nedostatak.¹⁰⁰ Odredba čl. 7.(e) bila je, i još uvijek jest, jedna od prijepornih i u visokoj mjeri kontraverznih odredbi Direktive kojoj su pravници praktičari i teoretičari dali različita značenja. Tom odredbom svi rizici vezani za razvoj i uvođenje novih proizvoda prebačeni su na potrošače. Ako je namjera Direktive zaštititi potrošača od proizvoda s nedostatkom, teško je razumjeti zašto proizvođač ne bi trebao odgovarati i za «razvojni rizik». U vrijeme kada je Direktiva pripremana, glavno pitanje o kojem se raspravljalo i oko kojeg su se proizvođači i potrošači «žestoko borili» jest pitanja «razvojnog rizika». Potrošači traže odgovornost proizvođača za svaku štetu koja je posljedica nedostatka, bez obzira što proizvođač takvu štetu nije mogao nikako unaprijed predvidjeti. Oni ističu da proizvođači novorazvijenih proizvoda, koji uživaju konkurentnu prednost uporabe novih tehnologija i koji mogu izvući ogroman profit nakon stavljanja u promet novih proizvoda, logično preuzimaju odgovornost u slučaju da se ti proizvodi pokažu neispravni. S druge strane, proizvođači ističu da je prebacivanje rizika razvoja na njih suviše težak teret i da bi se on loše odrazio na inovacije i spremnost stavljanja u promet novih proizvoda (posebice farmaceutskih) i zasigurno bi usporio tehnički napredak. U Europi je prihvaćeno solomonsko rješenje.¹⁰¹ Obrana «razvojnim rizikom» unijeta je u Direktivu, ali je u čl. 15. (1) izričito predviđeno da svaka država članica može derogirati odredbe čl. 7. (e), odnosno isključiti mogućnost ovakvog oslobađanja od odgovornosti.¹⁰² Kako sada stvari stoje, o ovom prijepornom pitanju, većina država članica je prihvatila «politiku favoriziranja industrije». Drugim riječima, većina država članica prihvatila je obranu «razvojnim rizikom». Obrana «razvojnim rizikom» ima iznimno društveno-gospodarsko značenje i u pravno-političkom smislu opredjeljuje pravac razvoja

⁹⁸ J. Wootton, L. Lorbel, *Product Liability in Europe and the Role of the European Commission*, Global Liability, vol. 1., Washington, 2001., str. 1.

⁹⁹ H. W. Micklitz, *Wohin gehen wir – in den USA, in Europa?*, Zeitschrift für Europarechtliche Studien, Nr. 1., Saarbrücken, 2002., str. 95.

¹⁰⁰ U slučaju *Commision v. United Kingdom* (C-300/95, 1997) Sud pravde je potvrdio da članak 7.(e) Direktive postavlja objektivni standard i da nije usmjeren na pojedinačnu praksu i standarde sigurnosti koji se koriste u konkretnom industrijskom području, nego se tiče općeg stupnja znanstvenog i tehničkog znanja u vrijeme stavljanja proizvoda u promet, uključujući i najnapredniju razinu takvog znanja. To nije znanje o kojem je konkretni proizvođač subjektivno bio ili mogao biti obaviješten, nego je to objektivni stupanj znanstvenog i tehničkog znanja za koje se pretpostavlja da je proizvođač o njemu bio obaviješten.

¹⁰¹ V. Schwartz, *Content and Future of the Green Paper: An American Perspective*, Global Liability, vol. 1., Washington, 2001., str. 12

¹⁰² Kvantitativno ograničenje odgovornosti je u izravnoj vezi s odgovornošću za «razvojni rizik». Naime, kada su tri države članice uvele kvantitativno ograničenje u svoje nacionalno pravo, u isto vrijeme su predvidjele ograničenje odgovornosti za «razvojni rizik» (osim, u Njemačkoj za lijekove, u Španjolskoj za lijekove i prehrambene proizvode, u Francuskoj za proizvode koji potječu od ljudskog tijela). Samo je u Luxembourgju i Finskoj predviđena odgovornost za «razvojni rizik», ali nema kvantitativnog ograničenja odgovornosti. U ostalim državama članicama nema odgovornosti za «razvojni rizik». Obrana «razvojnim rizikom» usvojena je i u Japanu, Kini, Australiji i mnogim drugim državama u svijetu.

komunitarnog prava odgovornosti za štetu od proizvoda.¹⁰³ Smatramo da je nepravično na oštećenika prebacivati rizik razvoja znanosti i tehnike i time ga opteretiti štetama od proizvoda koje su posljedica tzv. razvojnog rizika. Mišljenja smo da glede razvojnog rizika proizvođača treba činiti odgovornim za sve štete koje proizvod uzrokovao, i pored toga što nije mogao takvu štetu unaprijed predvidjeti i izbjeći.

ZZP predviđa na strani tuženog proizvođača mogućnost *obrane razvojnim rizikom*. *Proizvođač, odnosno dobavljač ne odgovara za štetu, ako dokaže da svjetska razina znanosti i tehnički stupanj razvijenosti u vrijeme stavljanja u proizvoda u prodaju nisu omogućili otkrivanje nedostatka ili pogreške na proizvodu* (čl. 25.(e) ZZP).¹⁰⁴

III. Zaključne napomene

1. Bez obzira što u ovom trenutku BiH još nije preuzela formalnu obvezu «preoblikovanja» unutarnjeg zakonodavstva, odnosno usklađivanja svojih propisa s pravnom regulativom EU, uzimajući u obzir težnju BiH za potpuno i jednakopravno uključivanje u suvremeni europski integracijski (politički, gospodarski i sigurnosni) proces i pravnu europeizaciju, nužno je pokrenuti organizirani postupak dobrovoljnog usklađivanja bosanskohercegovačkog zakonodavstva s pravnim sustavom EU.

2. Prvi korak u usklađivanju bosanskohercegovačkog zakonodavstva sa zakonodavstvom EU treba biti stvaranje BiH programa i strategije za usklađivanje s pravnim sustavom EU.

3. Jedno od prioritetnih područja u procesu usklađivanja bosanskohercegovačkog zakonodavstva s pravom EU nesumnjivo treba biti pravo zaštite potrošača.

4. *Zakonom o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini* na jednom mjestu donijeta su (gotovo) sva pravila koja su od značenja za položaj potrošača na tržištu.

5. Ne slažemo se s pristupom bosanskohercegovačkog zakonodavca reguliranju materije zaštite potrošača. Mišljenja smo da je s stanovišta zaštite potrošača (ali i ostalih osoba) bilo opravdanije i korisnije, prije svega, izvršiti podjelu direktiva na one koje uređuju (isključivo ili najvećim dijelom) zaštitu osobnih interesa potrošača, u prvom redu, gospodarskih interesa potrošača, fizičkih osoba, koje su slabija strana na tržištu, te na one koje uređuju zaštitu i drugih interesa i osoba (među kojima je i direktiva o odgovornosti za proizvode). Prema navedenom principu podjele, prva grupa direktiva postaje predmet zakona o zaštiti potrošača, a druga grupa direktiva bi se preuzela prilagodbom ZOO-a.

6. Odredbe *Zakona o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini* (koje se odnose na odgovornost za proizvod) su u visokom stupnju usuglašene s odredbama Direktive EU (o odgovornosti za proizvod). One načelno zastupaju postojeća (suvremena, aktualna i sadašnja) rješenja europskog prava. Međutim, mišljenja smo da te odredbe sadrže znatan broj jezičnih, stilskih, terminoloških i drugih nedostataka koje je nužno ispraviti. Također, mnoge izmjene i dopune *Zakona o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini* su nužne, jer se u njemu zapažaju praznine, nesavršene formulacije i nedosljednosti.

7. Trenutna mogućnost dosta rastezljivog interpretiranja brojnih otvorenih pitanja u *Zakonu o zaštiti potrošača u Bosni i Hercegovini*, ali i *Zakonu o obveznim odnosima*, navodi na nužnost što preciznijeg formuliranja i razvoja dodatnih pravila i normi s tim u svezi.

¹⁰³ Usporedi: R. Vukadinović, *Odgovornost za štetu od proizvoda s nedostatkom u okviru EEZ-a*, Pravni život br. 9-10, Beograd, 1992., str. 2184.

¹⁰⁴ Napominjemo da odredba iz st. 1. čl. 179. ZOO donosi odgovornost i za razvojni nedostatak. Međutim, odredba iz st. 2. čl. 179. ZOO otvara mogućnost uvažavanja razvojnog rizika.

8.. Treba izabrati rješenja i opcije koje ne odstupaju od duha i cilja Direktive, ali koje najviše moguće pogoduju interesima Bosne i Hercegovine.

9. I na kraju, ostaje za žaljenje što u našem pravu odgovornost proizvođača za štete prouzročene defektnim proizvodom nije regulirana posebnim zakonom tj. Zakonom o odgovornosti za proizvod s nedostatkom.

Summary

CIVIL LIABILITY OF THE PRODUCER FOR THE DAMAGE CAUSED BY A DEFECTIVE PRODUCT IN THE LAW OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND THAT OF THE EUROPEAN UNION

The approach to the European Union and to the European identity as well as a complete and undiscriminated inclusion of Bosnia and Herzegovina into the European integration process and into the judicial Europeanisation is a strategic priority of Bosnia and Herzegovina. The success of the preparations for the approach as well as the association and full membership call for a “remake” of the home legislation, or rather for harmonisation of the BiH legal system with that of the European Union in many areas. One of the priority regions in the harmonisation process of the BiH legislation with the law of the European Union is undoubtedly the consumer protection. The civil liability of the producer for the damage caused by a defect in his product is a very sensitive area of consumer protection, which has its civil-law recognisability and legal autonomy. The author opens and raises quite a number of complex and sensitive issues and current problems related to the legal framework of liability established by the Directive of the European Union on product liability, and by the Obligations Act and Consumer Protection Act in Bosnia and Herzegovina, but does not consider each issue in detail or give complete and integral answers to numerous questions. By the analysis and interpretation of certain issues and problems (problem of development risk defence, problem of establishing causality between the damage and the defective product, problems related to quantitative and time limitation of producer’s liability) with an emphasis on their present state and prospects for the future, the author is trying to give a more complete, more accurate and more integral picture of civil liability of the producer for the damage caused by a defect in his product. One should not neglect an extremely important problem, which the author especially points out, and that is the question of harmonisation of the Consumer Protection Law in Bosnia and Herzegovina with other laws, and/or the question of the relationship between the special legislation on consumer protection and the general legislation on contractual and non-contractual obligations.

Key words: consumer protection, producer's liability, defective product, Directive 85/374/EEC, law of Bosnia and Herzegovina

